№ 180 ԿԻՐԱԿԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 20

1906

ԿԻՐԱԿԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 20 № 180

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի. առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊԷԿՈՎ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

ԽԱԹԱԲԱԼԱ

Երգիծական-սատիրական շաբաթաթերթի բաժանորդագրութիւնը

Տարեկան գինն է Թիֆլիսում 4 ր., դուրսը՝ 5 ր., ½ տարվայ գինն է Թիֆլիսում 2 ր., դուրսը՝ 2 ր. 50 կ., երեք ամսվանը 1 ր., դուրսը՝ 1 ր. 25 կ.։

Ծ ա ն.—Սկզբում, մտադրվելով «Խաթաբալան» երկու շաբաթը մի անգամ լոյս ընծայել, տարեկան գինը որոշել էինք 2 ր. և 2 ր. 50 կ.։ Բայց այժմ, քանի որ այն շաբաթաթերթ դարձրինք, այդ պատճառով էլ գինը կրկնապատկում ենք։

Մենք ընդունում ենք և զանազան յայտարարութիւններ ամեն լեզուներով։

Վաճառվում է գաւառական բոլոր հայաշատ քաղաքներում։

Խմբագրութեան հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Хатабала».

Շաբաթ, օգոստոսի 19-ին, լոյս տեսաւ № 11.

Խմբագիր-հրատարակող՝ Աստ. Երիցեան

(ու. կ.) ու. 2—2

Թիֆլիսի Քաղաքային Վարչութիւնը

ի նկատի առնելով, որ անհրաժեշտ է կարգաւորել դռնապանների հարցը և դրա հետ կապված գիշերային պահպանութիւնը, քաղաքային վարչութիւնը հրաւիրում է Թիֆլիսի բոլոր տանտէրերին դումայի դահլիճը խորհրդի, օրվայ 11 ժամին հետևեալ կարգով.

1, 2, 3	քաղաքամասերի տանտէրերին	կիրակի,	օգոստոսի	20-ին
4, 5, 6	» »	երկուշաբթի,	»	21-ին
7, 8	» »	երեքշաբթի,	»	22-ին
9, 10	» »	չորեքշաբթի,	»	23-ին

(ու.) (կ. ե.) 1—2

Նորաշէնի ս. Աստուածածին եկեղեցու ս. Մարիամեան օր. ծխ. դպրոցում աշակերտուհիների ընդունելութիւնը կը սկսվի այս օգոստոսի 28-ից, առաւօտեան 10—1 ժամը։ Ուսումը սեպտեմբերի 1-ից։ Ուսման վճարը տարեկան 10 ր.։

(կ. հ.) 1—2

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանի համար հրաւիրվում է մի երաժիշտ-խմբապետ. ցանկացողները թող հաճեն դիմել Էջմիածին։

Տեսուչ՝ Մեսրոպ վարդապետ

(ու.) 3—3

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վտանգված վիճակ Գողթանում. Վերջին տեղեկութիւններ. Ինքնապաշտպանութեան խնդիրը. Տեղեկատու Զանգեզուրի. Նոր դէպքերը Ղափանում. Էջմիածնի համագումարը. Շարժումներ և հետևանքներ. Ընտրութիւնների շուրջը. Երիտասարդ-Թուրք մի նոր կուսակցութիւն կենտրոնական ժողովին. Փաստեր եք ուզում. Ապարանի գանգատը. Վերջին հեռագիրներ. Նամակներ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. ԱՐՏԱՔԻՆ ՑԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Պարսկաստանից.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ՎՏԱՆԳՎԱԾ ՎԻՃԱԿ ԳՈՂԹԱՆՈՒՄ

I

Ահա տասն օր է, որ մենք հաղորդում ենք անհանգստացնող լուրեր Օրդուբաթի և Ագուլիսի շրջաններից։

Բարեբաղդաբար մինչև այժմ մասսային ընդհարումներ տեղի չեն ունեցել և լուրջ ընդհարումներ չեն բռնկվել։ Առանձին սպանութեան դէպքեր արձանագրված են Դիսար, Տանակերտ, Հանդամէջ և Վալավեր գիւղերի հողերում։ Բայց տեղական ազգաբնակութեանը և վարչութեանը աջողվել է պահպանել խաղաղութիւնը։ Գիւղերի մէջ հաղորդակցութիւնը կտրված է։ Թուրք և հայ ոչինչ չեն փոխանակում, ոչինչ չեն ծախում միմեանց։

Թէ հայերը և թէ Թուրքերը չափազանց վախենում են ընդհարումներից, որովհետև հետևանքները կարող են սոսկալի լինել և մեծ կորուստներ տալ երկու կողմին էլ։

II

Յուզմունքին առանձին ջերմութիւն և ույժ են տալիս Զանգեզուրի գաւառից եկող Թուրքերը, որոնք անցնելով սահմանը՝ պատսպարվել են Օրդուբաթի շրջանի լեռներում և գիւղերում։

Զանգեզուրի գաւառի մի մասի Թուրքերը, հայերի հետ ունեցած սաստիկ կռիւներից յետոյ, անկարող լինելով մնալ իրանց արօտատեղերում և գիւղերում, չուել են իրանց ընտանիքներով, երբեմն նոյն իսկ իրանց տնային անասուններով դէպի Նախիջևանի գաւառի սերձակայ տեղերը և այնտեղ պատսպարվել ժամանակաւորապէս։

Այդ փախստականների երևալը, նրանց աղէկտուր և չափազանցրած պատմութիւնները առաջացրել են և առաջացնում են գրգռմունք ու յուզմունք Օրդուբաթի շրջանի մուսուլմանական աշխարհում։

III

Մեր ընթերցողները գիտեն, որ մենք միշտ աշխատում ենք ստուգել մեզ հասած տեղեկութիւնները և խոյս տալ գռեհիկ լուսաբանութիւններից։

Օրդուբաթի շրջանը արդարև շատ լուրջ և պատասխանատու վիճակի մէջ է։ Տեղական վարչութիւնն էլ զգում է իրերի ծանրակշիռ բնաւորութիւն ստանալը և կարգադրել է ուղարկելու դէպի Գողթան մի րօտա զօրք և երկու էսկադրօն դրագուններ, որոնք տեղական պահակախմբերի հետ պէտք է ապահովեն խաղաղութիւնը։ Ինքը գաւառապետի փոխանորդը անհրաժեշտ է համարել գնալ Օրդուբաթի շրջանը անմիջական իր ղեկավարութեամբ կարգադրութիւններ անելու նպատակով։

VI

Եթէ մի երկու շաբաթ աջողվի խաղաղութիւն պահպանել և հնարաւորութիւն տրվի գանգեզուրցիներին վերադառնալու իրանց տները, այն ժամանակ յոյս կայ, որ ընդհարումներ տեղի չունենան և եղած աղէտների վրա նոր աղէտներ չը կուտակվեն։

Պէտք է նկատել, որ Օրդուբաթի շրջանի դրութեան մէջ գտնվում են որոշ չափով Նախիջևանի գաւառի և միւս մասերը։

Ցամենայն դէպս Նախիջևանի գաւառի պանդուխտների վրա մեծ պարտաւորութիւն կայ լուրջ կերպով քննութեան առնել իրանց ծննդավայրի վիճակը և միջոցներ մշակել օգնութեան հասնելու, ինչով կարող են, երկրի մէջ մնացածներին։

Այդ մասին մենք խօսել ենք և օգտվում ենք դէպքից դարձեալ յիշեցնելու։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Վերին-Ագուլիսից Լևոն վարդապետը հեռագրում է մեզ հետևեալը.

Ագուլիս, 18 օգոստոսի

Թուրքերը կասկած էին յայտնել հայերի վրա երեք սպանված Թուրքերի մասին, որոնք գտնվել էին Տանակերտ գիւղի հողերի սահմանում, և մի Թուրքի դիակի վերաբերութեամբ, որ գտնվել էր Հանդամէջ գիւղի սահմաններում։

Տեղական վարչութիւնը քննեց գործը և կասկածը գտաւ անհիմն։

Թուրքերը, նկատելով, որ պարզվում է հայերի անպարտ լինելը, մեղը գցում են Թուրք աւազակների վրա։

Թուրքերը շարունակում են իրանց բօյկօտը և փակել են խանութները։

Գաւառապետը պարտաւորեցնում է գիւղերին դիմել իրանց խաղաղ պարապմունքներին։

Պահանջված է զօրք Ագուլիսի և շրջանի համար։

Օրդուբաթի դաղին և անուանի մահմեդականները խոստացան հովանաւորել Օրդուբաթի հայերին։

Յուզված դրութիւնը շարունակվում է։

Լևոն վարդապետ

—

Էջմիածնից և Երևանից երէկ չը կարողացանք ստանալ հեռագիրներ. հեռագրական հաղորդակցութեան փչանալու պատճառով։ Գիծը պատահաբար կտրված էր։

—

Նախիջևան, 19 օգոստոսի

Օրդուբաթի շրջանից ստացված տեղեկութիւնները անհանգստացնող են։ Գաւառական վարչութիւնը միջոցներ է ձեռք առնում ընդհարումների առաջն առնելու համար։

Կարգադրված է, որ Օրդուբաթի շրջանում լինեն բաւականաչափ զօրք և պահակախմբեր։ Յոյս կայ, որ եղած պահակախմբի, նոր ուղարկած մի րօտայի ու դրագունների երկու էսկադրօնի միջոցով պահպանվի խաղաղութիւնը։

—

Շուշի, 16 օգոստոսի

Արեան, կրակի ու աւերածութիւնների թատերաբեմը այժմ էլ Ղափանն է դարձել. 12 օր է որ սկսված է հայ-Թուրքական կռիւը այդ շրջանում և դեռ շարունակվում է աւելի սոսկալի թափով. կոտորվում են մարդիկ, սրախողխող են լինում ընտանիքներ, ոչնչացվում են շէն գիւղեր՝ հրի ճարակ դարձնելով։ Ի՞նչ կարող է անել Ղափանի շրջանում այստեղ ու այնտեղ ցրված մի բուռն հայ բնակչութիւնը թւով 2—3 անգամ աւելի Թաթարական անհաւասար աւերիչ խոժանի և սահմանից անցած ու անցնող (Արաքսի վրայով) շ ա խ ս և ա ն կոչված և այլ արիւնարբու խուժադուժ հորդաների դէմ։ Թաթարական կատաղի խուժանը բէկերի ղեկավարութեամբ չորս կողմից շրջապատել է Ղափանի հայկական գիւղերը. անթիւ թշնամիներով շրջապատված հայ գիւղացիները ճակատագրական կռիւ են մղում. ծանր է ու կրիտիքական դժբաղդ գիւղացիների դրութիւնը. եթէ ուրիշ տեղերից օգնութեան չը հասնեն որևէ կերպ դրանց, այդ գիւղերի գոյութիւնը իսպառ վտանգված պիտի համարել։

Կռիւը սկսվելուց ի վեր Ղափանի հաղորդակցութիւնը Գօրիսի հետ իսպառ կտրված է, և այդ պատճառով պակասում են մանրամասնութիւններ Ղափանում կատարվող սոսկալի կռիւների մասին։ Բերում ենք այստեղ Գօրիսից օգոստոսի 12-ից գրած մի նամակից Ղափանում կատարվող կռուի մասին տեղեկութիւններ, որոնք ըստ նամակագրի քաղված են պօլիցիայի պաշտօնական հաղորդագրութիւններից։ Ահա ինչ է հաղորդում նամակագիրը.

Օգոստոսի 2-ին Սաթմնլու և Սօֆանլու քոչւորները սարերից իջնելիս պղնձահանքի բազարի մօտ, Պառաւաթումբի տակ, խառնելով իրանց հօտի հետ քշում են Պառաւաթումբի հայ գիւղի տաւարները. գիւղացիք գնում են իրանց տաւարը այդ քոչւորներից յետ առնելու, քոչւորները սկսում են կրակել դէպի այդ գիւղացիները. սկսվում է կռիւը, սպանում են 2 Թուրք պարագլուխ. նոյն այդ Թուրքերը մեծ խուժան կազմած յարձակվում են Մելիք-Ազարեանցի «Սինիք» գործարանի վրա, սպանում են Մին. Խօջամիրեանցին և 2 հայ պահապանների և ապա հրի ճարակ են դարձնում ամբողջ գործարանը։ Կռուի այդ ազդանշանը յայտարարելուց յետոյ, Գիւլաթաղի Թուրքերը Տանձավեր Թուրք գիւղի Սուլթանօֆների ղեկավարութեամբ գիշերով յարձակվում են Քոչանանց գիւղի վրա (Վերին Ղափան). երկար դիմադրելուց յետոյ սպառվում է գիւղացոց ռազմամթերքը, իսկ դրսից օգնութեան գնալու հնար չէ լինում որովհետև Թուրքերը կտրած են լինում միակ անցքը. ապա Թուրքերը մտնում են այդ գիւղը, սրախողխող են անում բոլոր բնակիչներին անխնայ, որոնց թիւը 500 հոգուց աւելի է հաշւում, և ինչպէս նամակագիրն է յիշատակում, այդ գիւղից ազատվել է միայն մէկ մարդ....։

Ներքին Ղափանում Թուրքերը յարձակվում են Մելիք-Քարամեանցների Ղարաբաբա գիւղի վրա, որ բաղկացած է 40 տնից, թալանում և ապա այրում են այդ շէն գիւղը, սպանում են 10 մարդ, 5-ն էլ վիրաւորում. գիւղի մնացած բնակիչները մի կերպ ազատվելով գալիս են հարևան Ագարակ գիւղը։ Թաթարական վայրենի խուժանը յարձակում է գործում և Ագարակ գիւղի վրա. բայց յարձակումը աջողութեամբ յետ է մղվում. այդ կռիւների ժամանակ այրվել են Թուրքական մի քանի գիւղեր. դրանք են՝ Եմաղլու, Ձուլլու, Ինջևար, Խաշտաֆ, Քարխանա, Գեօմաթան և Տաթևի մօտ Տանձավեր գիւղերը։ Մինչև օգոստոսի 12-ը ոչ-մանրամասնօրէն այս է կատարվել Ղափանի շրջանում, իսկ թէ դրանից յետոյ քանի գիւղեր են աւերվել, բնակիչներ սրախողխող եղել—յայտնի չէ։ Երէկ այստեղից մի վաշտ զօրք գնաց դէպի Ղափանի շրջանը։

Արմ. Աղախանեան

—

Մի ճանապարհորդ, որ Բագուից երէկ է վերադարձել, մեզ պատմեց հետևեալ հետաքրքիր խօսակցութեան մասին, որ նա լսել է երկաթուղու գնացքում։

«Երբ գնացքը հասաւ Եւլախ կայարանը, պատմում է ճանապարհորդը, վագօն մտան մի քանի լաւ հագնված Թուրքեր։ Այդ միջոցին ես պառկած էի և նկատեցի, որ Թուրքերից մէկը անցաւ ու նրատեղ մութ անկիւնում։

Մի րօպէից յետոյ ներս մտաւ մի «համշարի» բեռնակիր և դիմեց Թուրքերին.

—Ո՞ւր գնաց այն հարուստ նուխեցին։

—Այստեղ եմ, լսվեց նուխեցու խուլ ձայնը մութ անկիւնից։

—Ամօթ չէ՞, տասնհինգ կոպէկի համար մութ անկիւնն ես մտել. վարձատրիր աշխատանքիս համար։ Գլխիկոր, ունքերը հաւաքած դուրս հանեց փողի քսան հարուստը և դող-դող ձեռքերով յանձնեց սև փողերը մշակին... Իսկ վերջինս հեգնական ժպիտով դուրս գնաց։

Այդտեղից ես հասկացայ, որ մնող Թուրքերը նուխեցիներ էին։

Րօպէական լռութիւնից յետոյ հարուստ նուխեցին հարցրեց Թուրքերից մէկին.

—Ի՞նչ կայ ձեր Շուշում, հանգիստ է այժմ, ինչպէ՞ս է ձեր դրութիւնը։

—Փառք Աստուծոյ, շատ լաւ է,—պատասխանեց նորեկ շուշեցին։

—Եթէ լաւ է, ապա ինչու համար են ահագին գումարներ հաւաքում մեզանից։

—Այդ գումարները հաւաքում են գլխաւորապէս զէնքերի ու ռազմամթերքների համար. թնդանօթներ են շինել տալու. փամփուշտների մեծ պահանջ կայ։

—Չէ՞ որ այժմ հաշտութիւն է կայացել և երկու կողմից էլ ցանկութիւն կայ զէնքը վայր դնելու. ուրեմն ինչու համար են այդ պատրաստութիւնները։

Ցանկարծ խօսակցութիւնը ընդհատվեց, ու հարցերը մնացին անպատասխան։ Գլուխս բարձրացրի և գրուցողների կողքին տեսայ կանգնած Քիւրդամիրի կայարանից ինձ հետ միասին գնացք նստող Թուրքը։ Իմ ներկայութիւնը արգելք եղաւ շարունակութեան»։

—

Բաշտ, օգոստոսի 12-ի երեկոյեան.

Հայոց եկեղեցուն շատ մօտ հրդեհ պատահեց։ Այրված են 19 խանութ և 3 քարվանսարայ։ Վնասը հաշւում են մօտ երեք հարիւր հազար թումա. հայերը մեծ ջանքով դիմադրեցին, այնպէս որ եկեղեցուն ոչ մի վնաս չեղաւ։ Երրորդ օրն է՝ դեռ ծխում է։ Այս գիշեր հայ պահապանները անդադար հսկում էին։

—

Բագու, 17 օգոստոսի

Քաղաքի կենտրոնում ատրճանակից՝ ծանր վիրաւորված է Բագուի բերդի կառավարիչը։

(Հեռ. Գործ.)

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

V

«Մշակի» № 174-ում խօսելով ինքնապաշտպանութեան խնդրի մասին, մենք ասացինք, որ մեր երկրի մէջ առաջացած սպառնական պայմանները ստիպեցին հայ ժողովրդին դիմել իր ինքնապաշտպանական կազմակերպութեան։

Բագուի փետրվարեան արհաւիրքը դըրեց հայ հասարակութեան առաջ այս տեսակ հարցեր. արդեօք հայ հասարակութիւնը կարո՞ղ է երաշխաւոր լինել, որ այդ արհաւիրքը չէ կարող կրկնվել Բագւում և այն էլ աւելի ևս մեծ չափով, արդեօք չե՞ն բռնկվի նոյնանման սարսափներ և մեր երկրի ուրիշ մասերում. արդեօք հասարակութիւնը ունի՞ որևէ ուժեղ միջոց զսպելու դաւադիրներին ու յանցագործներին, դիմադրելու յարձակումներին և ապահովելու մարդկանց կեանքն ու ստացուածքը։

Այդ հարցերը դըրվեցին հրապարակի վրա։

Բայց հասարակութիւնը դանդաղում էր պատասխան տալ նրանց, և ահա ինչու։

VI

Բագուի աղէտը այնքան անսպասելի էր, այնքան անակընկալ, որ ամենքը աշխատում էին նայել նրա վրա իբրև մի բացառութեան, իբրև մի չափազանց կըզիւացած դէպքի վրա։

Աղէտից յետոյ Թիֆլիսում, Բագւում և ուրիշ քաղաքներում տեղի ունեցան խաղաղութեան ու համերաշխութեան հանդէսներ, խօսվեցին ազգերի եղբայրութեան մասին ճառեր, կատարվեցին ամուր հաշտութեան թափօրներ։

Տիրում էր մի ընդհանուր տրամադրութիւն, թէ Բագուի բացառիկ դէպքը ոչ միայն դատապարտեց ինքն իրան, այլ և նպաստեց համերաշխութեան քարոզի մի առանձին աջողութեան։

Սակայն առաջին գեղեցիկ ճառախօսութեան օրերից յետոյ սկսեցին հանդէս գալ մէկը միւսի ետևից օտարոտի և անհանգստացնող լուրեր։ Բագուի Թուրքերը շարունակում էին սպառնական դիրք պահպանել, Բագուից զանազան տեղեր ցրված Թուրքեր աշխատում էին յուզմունք առաջ բերել թէ Անդրկովկասի շրջանում և թէ Պարսկաստանում։

VII

Կովկասահայի շուրջը կատարվում էր մի դաւադրական գործ, որի էութիւնը նա չէր կարողանում պարզել։

Մէկը տեսնում էր այդ դաւադրութեան մէջ վարչական անձերի մատը, միւսը աշխատում էր տեսնել այդտեղ համիսլամական գաղափարների արձագանքները, երրորդը ենթադրում էր, թէ դա տնտեսական և քաղաքական հակառակութիւնների խտացած արտայայտութիւնն է, չորրորդը նայում էր երևոյթի վրա՝ իբրև մի մասսայական հոգեկան հիւանդութեան կամ պսիխօզի վրա և այլն։

Ինչ և լինէին շարժառիթը ու պատճառները, նրանք յամենայն դէպս տեսանելի չէին և յամառ կերպով գործում էին։ Ուստի հասարակութիւնը այլևս իրաւունք չունէր անորոշացնող և քնեցնող օրօրներով հեռացնել իրանից այն հարցերի լուծումը, որ կեանքի ողբերգական պայմանները դրել էին նրա առաջ։ Վտանգը կարող էր ամեն օր ծագել և պէտք էր նրա առաջն առնել։

Ինքնապաշտպանութեան խնդիրը դարձաւ հերթական։

VIII

Ինչպէ՞ս կազմակերպել ինքնապաշտպանութիւնը— ահա այն հարցը, որ տալիս էին միմեանց ամենքը։

Միտք ծագեց զանազան տեղերից հաւաքել ժողովրդի ներկայացուցիչների և խորհրդակցելով պարզել առաջիկայ անելիքը։

Ինքնապաշտպանութեան գործի համար եղան բազմաթիւ մասնաւոր խորհրդակցութիւններ ամեն տեղերում։

Այդ խնդիրը մասնաւոր կերպով դըրվեց նաև այն պատգամաւորների առաջ, որոնք հաւաքվել էին Թիֆլիս ստորագրելու հայկական հանրագիրը։

Ոչ ոքի համար այլևս կասկած չը կար, որ պէտք էր ինքնապաշտպանութեանը տալ ընդարձակ կազմակերպութիւն և պատրաստ լինել ամեն տեսակ անակընկալների հանդիպելու։

Իսկ այդտեսակ կազմակերպութիւն աջողեցնելու համար անհրաժեշտ էին ղեկավար անձեր, պատկառելի գումարներ և հասարակութեան բոլոր խաւերի կողմից աջակցութիւն և գործակցութիւն։

Խնդրի լուծումը ձգձգվում էր, բայց հաստատ ընթացք էր ստանում։

IX

Վերջ ի վերջոյ հարցը ստացել էր հետևեալ ձևակերպութիւնը. ստեղծել արդեօք այդ գործի համար մի յատուկ նոր կազմակերպութիւն, թէ օգտվելով Դաշնակցական կազմակերպութեան գոյութիւնից թողնել նրան բրագործելու ինքնապաշտպանութեան գործը և աջակցել նրան նիւթապէս։

Նոր կազմակերպութիւն ստեղծելը պահանջում էր ժամանակ, իսկ գործը անյետաձգելի էր, և ամեն մի կորցրած օրը ու շաբաթը կարող էին վտանգաւոր հետևանքներ ունենալ։ Ուստի գերադասելի համարվեց օգտվել եղած կազմակերպութիւնից։

Այնուհետև հասարակութիւնը մի քանի անգամ ներկայացուցիչներ ընտրեց իր կողմից, որոնք որոշ յարաբերութիւններ պահպանելով հետևում էին գործի զարգացման։ Իսկ ժամանակի ընթացքում այդ ընտրեալ ներկայացուցիչները յետ քաշվեցին կամ յետ մղվեցին, և գործը ամբողջապէս անցաւ Դաշնակցութեանը։

Մենք չենք խօսում այն բանի մասին, որ Հնչակեան կազմակերպութիւնը նոյնպէս զբաղվեց այդ գործով, բայց շատ սահմանափակ չափով։

X

Այն գործը, որ սպասվում էր ինքնապաշտպանութեան ծրագրից, տարբերվում էր այն գործից, որ մինչև այդ կատարում էր Դաշնակցութիւնը։

Ինքնապաշտպանութեան գաղափարը դնում էր այսպիսի նպատակ. տալ ժողովրդական մասսայի ձեռքը կարողութիւն պաշտպանելու իրան, իր տունը, իր գիւղը, իր արտերը ամեն տեսակ յարձակումների դէմ։

Իսկ մինչև այդ Դաշնակցութիւնը գործ ունէր կամաւորների հետ, որոնք, ոգևորված Թիւրքահայերի վիճակի բարւոքման հարցով, զինւորագրվում էին, որպէս զի դէպքը պահանջած ժամանակ կարող լինէին իրանց անձով, իրանց սպառազինութեամբ ծառայել արտասահմանեան եղբայրակիցների ազատութեան գործին։ Դրանք զ ի ն ւ ո ր ն ե ր էին հեռաւոր տեղերի համար, դրանք ոգևորված և անձնուէր ո ւ խ տ ա ւ ո ր ն ե ր էին, որոնք պատրաստ էին հետևել այն կոչին, որ կուղարկէր նրանց սահմանից այն կողմ։

Այդպիսի ույժերից կազմվում էին արշաւախմբեր, որոնցից վերջիններն էին երկու տարի առաջ Մօսունի և Զօրի մօտ Թիւրքերի հետ կռւողները։

Ա. Քալանթար

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ

—

Օգոստոսի 4-ին

Պօստային և հեռագրային հաղորդակցութեան ընդհատումը, այն էլ ներկայ օրերում, կատարեալ պատիժ է մարդու համար։ Յուլիսի 14—17 մեր անցրած կեանքը քաօսի էր նմանում։ «Ի՞նչ խաբար Շուշուց, հեռագիրը չը կապվե՞ց, ինչ են ասում»—մարդիկ հարցնում էին միմեանց և «ոչ» պատասխանը, «խաբար չունենք»-ը լսելուն պէս՝ «Թի՛, խայտառակ բան»—քրթմնջում էին ու անցնում։

Հեռագրի և պօստի բացումով կարծէք թէ մենք յարութիւն առանք։

Շուշու կռիւը մեծ ազդեցութիւն թողեց ընդհանրապէս բոլոր Թուրքերի վրա, և սկզբում նրանք ոչ մի տեղ գլուխ չբարձրացրին, իսկ յետոյ նախ բօյկօտ հրատարակեցին՝ հայերի հետ առուտուր չանել, և երթևեկութիւնն էլ դադարեցրին. դրութիւնը այսպէս էլ շարունակվում է. մի քանի գիւղերի հետ ունեցած յարաբերութիւնն անգամ, որ միշտ կար, ընդհատվեց։

Հայերը հացի մեծ պակասութիւն ունեն. բերքը սպասածից շատ քիչ է։ Ինչքան էլ ձեռք է բերել գիւղացին, հազիւ մէկ-երկու ամիս բաւական լինի. իսկ առնելու համար կոպէկ չունի, որովհետև տան միակ աշխատող ձեռքը անկարող է Բագու գնալ. փակված է գաւառում։

—Աստուած էլ ա մեր գլխին խռովել,—ասում են գիւղացիք.—տարին 12 ամիս չարչարվում, վարում, ցանում, հնձում ենք. լաւ եղանակ էլ չի անում, որ կասենք։ Եւ. իրօք անձրևային լինելու պատճառով խուրձերը ծլել են կալերում։

Սովից ազատվելու միակ միջոցը դրացի Թուրքերի հետ խաղաղութիւն հաստատելն է և ազատ երթևեկութիւնը, որով հնար կունենանք նրանց աւելորդ ցորենով լրացնելու մեր պակասը։ Որքա՜ն մեր դրութիւնը ծանր է և կեանքը դառն, որ կալի ժամանակ մեղնում շատերը գարի հացով են ապրում։

Երբեմն էլ իրար սիրտ են տալիս, թէ կառավարութիւնը մեռած չէ, մեզ հաց կը տայ, և յետոյ էլ ետքից աւելացնում՝ բայց վա՜յ էն մարդուն, որ դրացին, հարևանը թողած, միւսի տունն է գնում հաց փոխի նրա բանը բուրդ է։

Այսպիսի պակաս ու նեղ դրութիւնը ստիպում է երիտասարդներին դէպի օտարութիւն դիմելու։ Նախիջևանի և Շուշու վրայով մի քանի խմբեր դէպի Բագու են գնացել աշխատանքի։ Ջանից, կեանքից ձեռք վերցրած՝ ճանապարհ ընկան. «որ կրակ էլ գայ առաջներս, էլ մնալու հնար չունենք. պիտի ճղենք ու անցնենք»։ Նաև գիւղում նկատելի է, այն էլ շատ տեղերում, ընտանիքով հանդերձ գաղթելու ցանկութիւն, և շատերը սպասում են երկրի ընդհանուր խաղաղեցման, որ դուրս գան գաւառից։

Իսկապէս ի՞նչ կարող է անել աշխատանքի սովոր երիտասարդը մեր գաւառի պէս մի անօգուտ, անարդիւնաւէտ երկրում, ուր չը կայ որևէ գործ, որով երիտասարդը իր օրը մըթնացնի, իր օրական աշխատանքով տունը պահել կարողանայ։

«Վարում ենք՝ չի բուսնում, բերքի տասից մէկն է բաւարար. փող չունենք՝ ուրիշից առնենք և այսպէս մնացել ենք նալի ու մեխի արանքում»—ասում են գիւղացիք։

Ամեն ցաւ գրի առնելով չի լաւանայ, դժբախտ զանգեզուրցիք. ձեր ցաւի միակ դարմանը խաղաղութիւնն ու խաղաղութիւնն է, այն էլ դժբաղդաբար այնպիսի մի կոպիտ, տգէտ, մոլի ժողովրդի հետ, որին մինչև այժմ հայը իր հազարաւոր զոհում զոհումներով չը կարողացաւ հասկացնել կռիւների տուած վնասը և ապագայ խաղաղ կեանքի գեղեցիկ կողմերը, սպասելիք արդիւնաւէտ առաջադիմութիւնը։

Կովկասում մեր՝ երկու ժողովրդիս կուլտուրական առաջադիմութիւնը կանգ առաւ. և զրկեց տասնեակ տարիներից յետոյ միայն ույժեղ ու համերաշխ կարողանան առաջադիմել կեանքի ճամբով երկու ազգերը։ Երանի այն օրին, երբ Կովկասում առաջադիմութեան բարի նախանձ կը ծնվի նրա բոլոր զաւակների սրտում։

Սազանդարեան

—

Օգոստոսի 5-ին

Մեղանում վերջերս կատարված են հետևեալ յարձակումները և թալանները։

Նոյն այն օրերում, երբ Շուշում տեղի ունէին վերջին մեծ ընդհարումները, Թուրք Թարաքեամաների մեծ բազմութիւն յարձակվեց Տաթևի դիմաց Մալդաշ կոչված եայլաղի տանձատափեցիների օդաների վրա։

Յուլիսի 10—14-ը կատարված մի քանի յարձակումների հետևանքը այն է լինում, որ հայերից քշում են 400-ի չափ ոչխար և մի քանի գլուխ սևատաւար։ Հայերը, հետամուտ լինելով, աջողութեամբ ոչխարը յետ են խլում, իսկ սևատաւարը տանում են Թուրքերը։

Յուլիսի 19-ին Խոտ գիւղի բաղերում շահվերդիլարցի Թուրքերի ձեռքով մորթվել է նոյն գիւղացի Բարսամի որդին։ Պատմում են, որ ցերեկով Թուրքերը նր նից երբ իմացել են, որ բաղումը պէտք է գիշերէ, երկու հոգով գալիս և գլխատում են։ Օգոստոսի 4-ին էլ լուր հասաւ մեզ, որ Թարաքեամաները Ղափանով անցնելիս կրակ են տուել Մելիք-Ազարեանի պղնձագործարանը։ Մանրամասնութիւնների պակասութեան պատճառով, վնասի չափը անյայտ է։ Ասում են, որ հայերից 4 սպանվածներ կան։

Վերջին դէպքերը այսքանն են միայն։ Քոչւորները կոզակների հսկողութեամբ իջնում են սարերից։ Մի քանի քիւրդ օյմաղներ Գօրիսի և Խնձորեսկի վրայով եկան ու անցան։ Նրանք տրտնջում էին իրանց նեղ դրութեան համար, «Ալլահ շէյթանին ավի յըխսըն» ասելով անցնում։

Ինչպէս ամեն տեղ, նոյնպէս և մեզնում, խաղաղութիւնը միայն կարող է սովին դիմադրել և մեզ կեանք տալ։

Սազանդարեան

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՂԱՓԱՆՈՒՄ

—

Օգոստոսի 13-ին

Մեկուսացած Ղափանին էլ վիճակվեց կոտորած, ալան-թալան և հրդեհում տեսնել։

Ամսիս 2-ին, երբ Սարալու և Սօփլըլու Թուրք քօչւորները Կազբելու սարից իջնում, հասնում են Պառաւաթումբ (Բարաբաթում) գիւղի սահմանը, հայերի տաւարը քշում, խառնում են իրանց հետ և քշել են սկսում։ Հայերը կռւի են բռնւում Թուրքերի հետ և խլում իրանց տաւարը։ Թուրքերից սպանւում է յայտնի կալւածատէր Ջամալ-բէգի տղան։ Ապա ահագին ամբոխով Թուրք խուժանը յարձակվում է Ա. Մէլիք-Ազարեանի «Սիւնիք» գործարանի վրա, և ինչպէս պրիստաւ Սախաչօֆն է յայտնում գաւառապետին, առաջին գործարանի բակն է մտնում Շիրվան-Նախլու գիւղացի Ալլահկուլի-բէգ Ջաւադ-բէգ օղլին և պատահելով աշխատող բանւորին և մեքենայագործ պ. Մինաս Խօջամիրեանին՝ խփում և սպանում է։ Շուտով հաւաքվում են 400-ից աւելի Թուրքեր և հրդեհում են ամբողջ գործարանը։ Գործարանում 7 հոգի միայն, մի սնից մինչև երեկոյ դիմադրութիւն են ցոյց տուել. նրանցից սպանվում է մի բանւոր, միւսները թողնում և փախչում են։ Գործարանի շէնքերը մինչև հիմքերը այրվել, մոխիր են դարձել։ Ամբողջ պահեստները, փայտի, ածուխի փչացված են, տաւարը քշել տարել են։

Նոյն խուժանը յարձակվում է Ղարաքարա հայ գիւղի վրա (32 տ. Մելիք-Քարամեանների գիւղն է)։ Մի փոքր խումբ երիտասարդներ մեծ դիմադրութիւն են ցոյց տուել Թուրքերին, իսկ միւսները թողել և ապաւինել են մօտակայ հայ գիւղը։ Մութը վրա հասնելով, երբ հայերը հեռանում են գիւղից, Թուրքերը մտնում են դատարկ Ղարաքարան, թալանում և այրում ամբողջ գիւղը։ Հայերից սպանված են 10, վիրաւոր՝ 5 հոգի. կօզակների պատմելով աւելի շատ դիակներ Թուրքերն են թողել Ղարաքարում։

Վերոյիշեալ ընդհարումներից յետոյ հաղորդակցութիւնը միանգամայն ընդհատվել և նոր կոտորածներ են առաջ եկել, որոնց մասին մանրամասն տեղեկութիւններ չունենք առայժմ։

Նաև լուր ունենք, որ աւերված են Սուլթանօվների պատմական որջ Տանձաւէրը, ուր գեներալները ճաշի հրաւիրվեցին Թուրքերից Աւզանլու, Սարալու, Խաչատփ, Եմազլու և Խալաջ Թուրքական գիւղերը։ Աքսորանքից փախած յայտնի աւազակ Աւդըլ-Ալին սպանված է Տանձաւէրում։

Երէկ լուր ստացանք, որ վերին Ղափանում, Օխճա-ձոր կոչված ձորում 5 հայ գիւղերի վրա մեծ բազմութեամբ յարձակում են գործել Թուրքերը և կոտորել, թալանել ու աւերել են մի քանի հայկական գիւղեր։ Լուրի ճշտութեանը չենք երաշխաւորում, որովհետև առասպելական բնաւորութիւն ունի. հայերից սրախողխող են արվել իբր թէ 1500 հոգի առանց հասակի և սեռի խտրութեան։

Օխճա-ձորում զետեղված են Բաջարանց (75 տ.), Բուրտիկանց (70 տ.), Հանդ. (60 տ), Փուխրուտ (50 տ.) և Փիրմազրա (45 տ.) հայ գիւղերը։

Թուրքերին առաջնորդել են բէգերը, որոնք Տանձաւէրից փախել և մօտակայ Թուրքերից, մեծ մասամբ կռաթաղցիներից, խմբեր են կազմակերպել ու այնպէս յարձակվել հայ գիւղերի վրա։ Ըստ պրիստաւի բապորտի՝ դրութիւնը աւելի վատթարանում է։ Ղափանի շուկային և գործարանին մեծ վտանգ է սպառնում Ղաթարի Թուրքերի կողմից։ Հաւաքված են մեծ թւով Թուրք ձիաւորներ Ղաթար գիւղը։ «Անհրաժեշտ է ձեր գալուստը, պրիստաւ դիմում է գաւառապետին.—շտապեցէք, ապա թէ ոչ, այդ ձորի գիւղերին սպառնում է սոսկալի քայքայում»։

Այս բոլոր թշուառութեան և կեանք մաշող լուրերին ունկնդիր է ու հանդիսատես Զանգեզուրի ադմինիստրացիան։ Նախկին վերաբերումը և օգնութեան հասնելը վտանգված գիւղին՝ չը կայ այլ ևս։ Կարծէք թէ մեզ ասում են. էլ գործ չունենք ձեզ հետ, դուք էք իմանում, ինչ ուզում էք արէք։

Ամսիս 2-ից Ղափանից պօստ չը կայ։ Դրութիւնը յուսահատական և սոսկալի է. ինչ է կատարվում այնտեղ, չը գիտենք։

Սազանդարեան

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

(Նամակներ Էջմիածնից)

II

Օգոստոսի 17-ին

Մեր՝ պատգամաւորներիս դրութիւնը շատ տարտամ և անախորժ է։ Այսօր արդէն երրորդ օրն է և տակաւին Համագումարի պաշտօնական բացումը տեղի չէ ունեցել։ Օգոստոսի 15-ի երեկոյեան կատարվեց միայն հայրապետական մաղթանք. Կաթողիկոսի կողմից չարտասանվեց ոչ մի ճառ. միայն Նրա մի քանի կցկտուր, կարճ խօսքերից պատգամաւորներս ենթադրեցինք, որ Համագումարի բացումը պաշտօնապէս յայտարարվեց։ Այդ հիման վրա, մասնաւոր խորհրդակցութեան մէջ, նոյն օրը երեկոյեան, որոշվեց բացումը կամ առաջին պաշտօնական նիստը նշանակել երկրորդ օրը, օգոստոսի 16-ին, առաւօտեան գնացքի գալուց յետոյ (ժամը 10-ից յետոյ), որպէս զի ուշ մնացած պատգամաւորներն էլ հասնեն և ժողովը բացվի գոնէ պատգաւորների $^2/_3$-ական մասի ներկայութեամբ։ Սակայն երէկ, օգոստոսի 16-ի առաւօտեան էլ բացումը տեղի չունեցաւ, որովհետև բացման համար նշանակված ժամանակին, դաշնակցական կուսակցութեան պատկանող պատգամաւորները թոյլ էին տուել իրանց գրաւել ընդհանուր խորհրդակցութեան համար յատկացված սենեակը և կուսակցական նիստ կազմել, առարկելով, թէ՝ պատգամաւորների $^2/_3$-ական թիւ չը կայ։ Այս ոչ կոռեկտ վարմունքը իրաւամբ յարուցեց ոչ-դաշնակցական պատգամաւորների բողոքը և պ. Ս. Յարութիւնեան (որին միացան Հ. Առաքելեան, Ա. Բալայեան, սարկաւագ Զորեքչեան, Իսահակ վարդապետ, Մանանդեան և այլն) դժգոհութիւն և տրտունջ յայտնեց և առաջարկեց ընդհանուր մասնաւոր խորհրդակցութեան նիստում, որ կայացաւ ժամը 12-ին, քննել այդ վարմունքը։ Մի կերպ այդ միջնադէպն էլ հարթվեց և որոշվեց, որ Համագումարի պաշտօնական բացումը տեղի ունենայ անպատճառ երեկոյեան ժամը 7-ին, որովհետև սաստիկ տաքերի պատճառով Կաթողիկոսը չէ կարող աւելի վաղ վեհարանից գալ ճեմարանի հիւանդանոցը, ուր նշանակված էր բացումը։

Երևակայեցէք, որ մինչև վերջին րօպէն յայտնի չէր նոյնպէս թէ Համագումարը որտեղ պէտք է կայացնէ իր նիստերը։ Շնորհիւ այն հանգամանքի, որ առաջուց չէ եղել մի որևէ կազմակերպիչ կամ կարգադրիչ մասնաժողով, ոչ միայն որևէ նախապատրաստական աշխատութիւն չէ կատարված Համագումարում քննվելիք առարկաների և նիւթերի մշակման մասին, այլ նոյն իսկ չը կայ տեխնիկական որևէ պատրաստութիւն։ Վերջ ի վերջոյ, ուրիշ տեղ չը գտնելով, ճեմարանի հիւանդանոցն էն նշանակում Համագումարի նիստերի համար և զաւեշտական վարդապետները հարց են տալիս իրար. «չը լինի՞ մեր ազգի պատգամաւորները եկան և Էջմիածնում խենթացան»։

Վերջապէս հասնում է երեկոյեան ժամը 7-ը։ Հիւանդանոցը մի կերպ, հապճեպով պատրաստված է և պատգամաւորները խումբ-խումբ դիմում են այնտեղ. սաստիկ փոշի և քամի է բարձրացել. կողմնակի հասարակութիւնը էս խռնվել է հիւանդանոցի առաջ։ Բայց հիւանդանոցի դահլիճը հազիւ կարող է 50—60 հոգի տանել, ուրեմն բացի պատգամաւորներից, հազիւ մի երկու տասնեակ անձինք հասարակութիւնից մուտք կարող են ունենալ։

Կարիկատուրային պարլամենտի դահլիճի տեսք ունի դահլիճը. շարված են մի շարք աթոռներ, ամեն մի աթոռի առաջ դրված է մի կոպիտ տախտակ, բայց մոռացված են թուղթը և մատիտը. ձախ կողմին, վերևի մասում, դրված է Կաթողիկոսի գահը. աջ կողմին երկու սեղաններ, կարմիր մահուդով ծածկված, Նախագահի և քարտուղարի համար. դրանց մօտ մի սեղան էս մամուլի ներկայացուցիչների համար, իսկ նրան դէմ առ դէմ մի ամբիոն հռետորների համար։

Պատգամաւորները, երևակայելով արդէն իրանց հայկական պարլամենտի մէջ (պարլամենտ Էջմիածնում!.. Դաշնակցութեան սքանչելի գիւտերից մէկը), լրջօրէն խորհրդակցում են ինչ պատասխանել գահական ճառին, ինչ պահանջներ յայտնել ժողովրդի կողմից, արդեօք այժմ իսկ պատասխանել, թէ թողնել յետոյ գրաւորապէս ներկայացնել ուղերձ-պատասխանը։ Ի վերջոյ որոշվում է յանձնել Աւ. Ահարոնեանին մի երկու անորոշ, լուռ շնորհաւորական խօսքեր ասել գահական ճառին ի պատասխան, բայց սա հրաժարվում է և այդ մեծ պաշտօնը յանձնվում է Ս. Զաւարեանին...։

Սակայն այդ բոլոր իրարանցումները, յուզմունքները զուր են անցնում։ Ժամը 7-ին յայտնվում է դիւանապետ Տաճատ վարդապետը և յայտնում, որ Վեհափառը քամու և փոշու պատճառով չէ կարող գալ, և որովհետև ցանկանում է, որ Համագումարի առաջին նիստը ինքը բանայ, ներկայութեամբ ժողովրդի, որին փոշու տակը պահելը անյարմար է, ուստի բացումը յետաձգվում է վաղվան, իսկ առ այժմ պատգամաւորները կարող են նախապատրաստական նիստ կազմել, եթէ ցանկանում են։

Նորից վիճաբանութիւններ. մի քանիսը առաջարկում են (երիտասարդ դաշնակցականները) չը սպասել, չը յետաձգել, այլ համարել Համագումարը արդէն բացված պաշտօնապէս, սկսել պարապմունքները։ «Մենք չենք եկել այստեղ ձևականութիւններ կատարելու. մեզ ժողովուրդը ուղարկել է (?) գործ կատարելու. Կաթողիկոսը կարող է գալ, երբ կամենայ»։ Հին, խոհեմագոյն դաշնակցականները յորդորում են մի քիչ խոհեմ լինել, զուր տեղ չը վիրաւորել ծերունի Հայրապետին, յետաձգել բացումը, քանի որ Հայրապետը ցանկանում է անձամբ բանալ նիստը։

Վերջապէս, քուէարկվում է հարցը և ձայների բազմութեամբ որոշվում է յետաձգել բացումը առաւօտեան։

Ուրեմն, Համագումարի բացումը նշանակված է այսօր, օգոստոսի 17-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին։

Այսօր կը լինի հաւանականօրէն Նախագահի, փոխ-Նախագահների, քարտուղարների ընտրութիւն, պատգամաւորական լիազօրութիւնների քննութիւն։

Ընդամենը մինչև այս րօպէին եկել են 45 պատգամաւորներ։

III

Օգոստոսի 18-ին

Վերջապէս... երէկ, հինգշաբթի, օգոստոսի 17-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին տեղի ունեցաւ Համագումարի I նիստի բացումը։

Ներկայ էին 46 պատգամաւորներ, որոնցից 36-ը դաշնակցականներ։

Պէտք է առաջ ասեմ, որ նախագահի ընտրութեան հարցը բաւական մեծ դժուարութիւնների պէտք է բախէր, ուստի և մի քանի մասնաւոր խորհրդակցութիւններ էին եղել վաղօրօք թէ ընդհանուր և թէ կուսակցական (դաշնակցական) այդ հարցը կարգաւորելու համար։

Դուք ինձ կը հարցնէք. ինչ դժուարութիւններ պէտք է լինէին, քանի որ մեծամասնութիւնը դաշնակցական է, ուստի և ոչ մի դըժուարութիւն չը կար նախագահ ընտրելու։ Ոչ, դժուարութիւն կար և մեծ դժուարութիւն. նախ, դաշնակցականների մէջ այստեղ, Էջմիածնում, հերձուած է առաջացել՝ պառակտում և երկպառակութիւն, ինչպէս այդ արտայայտվեց դեռ օգոստոսի 15-ին սեղանատանը, երբ բժիշկ Լ. Աթաբէգեան փարիսեցիութեան մեղադրանքը շպրտեց միւս դաշնակցականների երեսին, որոնք այն միտքն էին յայտնում, թէ եկել են ամրացնելու եկեղեցու և ժողովրդի կապերը, մինչ «ինքն, Աթաբէգեանը, մանդատ է ստացել իրան ընտրող ժողովրդից (իմա Ղարաբաղի Դիզակ գաւառի գիւղացիներից) խզել ժողովրդի որ և է կապը եկեղեցու հետ»։ (Ի դէպ յիշենք, որ նոյն Լ. Աթաբէգեանը օգոստոսի 17-ի նիստում հրապարակաւ յայտնեց, որ ինքն իր ընտրութիւնը իմացել է միայն մի քահանայից Շուշում և անմիջապէս ճանապարհ ընկել, հասել մինչև այստեղ և ինչպէս կատարվեց այդ մանդատի յանձնումը, երբ նա գաղափար անգամ չունէր իր ընտրութեան մասին)։ Երկրորդ, որքան էլ դաշնակցականները մեծամասնութիւն են կազմում, բայց այնուամենայնիւ պէտք է գործերին այնպիսի ընթացք և բնաւորութիւն տալ, որ Համագումարը չը նկատվի զուտ դաշնակցական, որովհետև այդ դէպքում նա բարոյական ոչ մի հեղինակութիւն չի ունենայ, այլ նա կը կրէ և ոչ-դաշնակցական պատգամաւորների սանկցիան. այդ դէպքում, իբրև անխուսափելի չարիք, պէտք էր ընդունել, որ փոխ նախագահներից գոնէ մինը լինի ոչ-դաշնակցական։ Երրորդ, դաշնակցականներին մի հատուածը (հին դաշնակցականները) նախագահութեան համար յարմար էին գտնում պ. Աւ. Ահարոնեանին, իսկ երիտասարդ դաշնակցականների հատուածը՝ չունենալով իր մէջ յարմար թեկնածու նախագահութեան համար, չը կամենալով ոչ Ահարոնեանին, ոչ Աւ. Սահակեանին, ոչ էլ Տ. Յովհաննիսեանին, (այս վերջին երկուսն էլ, մանաւանդ վերջինը նախագահութեան մեծ յաւակնութիւն ունէին), իբրև միջին ճանապարհ ընտրել էր Ս. Զաւարեանին իբրև թեկնածու։

Առաւօտեան, նախ քան ժողովը լուր տարածվեց, որ դաշնակցականների մասնաւոր խորհրդակցութիւնը որոշել է ընտրել նախագահ պ. Աւ. Ահարոնեանին, առաջին փոխնախագահ պ. Ս. Զաւարեանին և երկրորդ փոխ-նախագահ պ. Սամսոն Յարութիւնեանին, ի յարգանս փոքրամասնութեան և իբր մի անձ, որ թէև դաշնակցական չէ, բայց և հակա-դաշնակցական չէ։

Յայտնվեց և այն, որ Տ. Յովհաննիսեանի թեկնածութիւնը միանգամայն հեռացրված է. բայց յայտնվեց և մի այլ զարմանալի բան. Տ. Յովհաննիսեանը, վիրաւորված զգալով իրան (և իրաւունք ունէր. մարդը դեռ Թիֆլիսից արդէն երևակայում էր իրան իբրև Համագումարի բնական նախագահ) առել էր պայուսակները և հեռացել Էջմիածնից, կամ ընդմիշտ, ինչպէս ասում էին ոմանք, կամ առ ժամանակեայ, որպէս զի նախագահի ընտրութեան օրը ներկայ չը լինի։

Սակայն վերոյիշեալ որոշումը ժողովում մի այլ գործադրութիւն ստացաւ և բաւական մեծ իրարանցում առաջ բերեց դաշնակցականների շարքերում, ինչպէս կը տեսնենք յետոյ։

Բայց պատմենք կարգով։

Ինչպէս գրել էի, I-ին նիստը պաշտօնապէս պէտք է բանար Կաթողիկոսը. սակայն ժամը $9^1/_2$-ին առաւօտեան, դիւանապետ Տաճատ վարդապետը, կամ, ինչպէս դաշնակցականներն են անուանում՝ «ընկեր Տաճատը» գալիս յայտնում է պաշտօնապէս, որ Կաթողիկոսը ոչ մի կարգադրութիւն չէ արել այն մասին, որ ինքն անձամբ կամենում է բանալ նիստը։

Նոր շփոթութիւն և իրարանցում ժողովականների մէջ։ Եւ ճշմարիտ, կարծէ՞ք է Համագումարը սկսել իր պարապմունքները, երբ որևէ ձևականն անձն ժողովը բացված չէ յայտարարել։ Պատգամաւորները, զգալով իրերի տարտամ վիճակը, ուղարկում են պ. պ. Ս. Յարութիւնեանին և Աւ. Սահակեանին Կաթողիկոսի մօտ, իմանալու հաստատապէս, մտադի՞ր է գալ բանալ ժողովը, թէ գուցէ բացման կոնդակ կը տայ կամ կը յանձնէ իր կողմից մի այլ հոգևորականի կատարել բացումը։ Մի քառորդ ժամից յետոյ վերադառնում են պատուիրակները և յայտնում, որ Կաթողիկոսը խնդրեց չը չարչարել իրան, որ նա հիւանդ լինելով, չէ կարող գալ, բայց թող պատգամաւորները իրանք հաւաքվեն, բանան իրանց նիստը և իրանց համար նախագահ ընտրեն։

Հազիւ այդ յայտարարութիւնը արվեց, որ Տաճատ վարդապետը եկաւ և այս անգամ իբրև ուրախալի լուր յայտնեց, որ Կաթողիկոսը փոխեց դիտաւորութիւնը և կամենում է ինքը գալ ու բանալ ժողովը։ Այդտեղ որոշվում է, որ Աւ. Սահակեանը մի քանի շնորհաւորական, բայց ոչ սկզբունքային խօսքեր ասէ Կաթողիկոսին, եթէ նա խօսելու լինի։

Պատգամաւորները դիմում են խումբ-խումբ հիւանդանոցը, ուր պէտք է կայանայ նիստը և բռնում են իրանց տեղերը։

Գալիս է Կաթողիկոսը, և ժողովը, ոտքի կանգնած, պատկառանքով ընդունում է ծերունի Հայրապետին, որ բազմելով գահի վրա, առաջ շնչասպառ, անլսելի, կցկտուր խօսքեր է արտասանում, բայց հետզհետէ զուարթանում, առոյգանում և ձայնը բարձրացնում։

«Հայ ազգը հիւանդութիւններ շատ ունի. Էջմիածինն էլ հիւանդութիւններ շատ ունի. բայց հայ ազգը այնքան կենսունակ է, որ կարող է բժշկել այդ հիւանդութիւնները, և ահա ձեզ ուղարկել է իբրև բժիշկներ։ Օրհնեալ լինէք. գործեցէք, բայց կը պատուիրեմ գործել, որչափ կարելի է, գործեցէք որքան ներկայ ժամանակը թոյլատրում է, խոհեմութեամբ, բայց ոչ յանդուգն։ Եթէ փող կուզէք, փող չունեմ տալու ձեզ, տալիս եմ օրհնութիւնս։ Օրհնեալ լինի և ռուսաց տէրութիւնը. հազար օրհնեալ, մանաւանդ մեր բարեխնամ Փոխարքան, որ ազատութիւն տուեց ձեզ ժողովել այստեղ և մտածել ազգի ցաւերի մասին։ Շատ խօսել և մնալ չեմ կարող. օրհնեալ լինէք, գործեցէք խոհեմութեամբ»։

Կաթողիկոսի ճառից յետոյ տիրում է խորին լռութիւն. ուստի մի քիչ սպասելուց յետոյ, նա հարցնում է.

«Էհ, բան ունի՞ք խօսելու»։

Աւ. Սահակեան պատգամաւորների կողմից շնորհակալութիւն է անում և այն միտքը արտայայտում, որ Կաթողիկոսը, հասկանալով իր իմաստութեամբ, ժողովրդի հասունացած պահանջները, շտապեց իր կոնդակներով վերականգնել Նրա բռնաբարված և խլված իրաւունքները, մանաւանդ կալուածների գրաւումից յետոյ, հասկացաւ, որ ժողովուրդն է տէր եկեղեցու և եկեղեցական գոյքերի և միակ կարգադրիչը ու տնօրէնը։ Նա կցեց, որ պատգամաւորների կողմից խոստանում է, որ նրանք ամեն կերպ կաշխատեն արդարացնել ժողովրդի յոյսերը և ճշտութեամբ կատարել իրանց տուած յանձնարարութիւնները։

Դրանից յետոյ Կաթողիկոսը հեռացաւ։

Նախագահական աթոռի առաջ կանգնեց յանկարծ պ. Աւ. Սահակեանը, որով և բաւական մեծ զարմանք պատճառեց շատերին։ Բանը նրանումն է, որ խորհրդակցական մասնաւոր ժողովում որոշվել էր, որ մինչև նախագահի ընտրութիւնը ժողովը բանայ պ. Ա. Սահակեանը, բայց սա, չը սպասելով առաջարկութեան պատգամաւորների կողմից, մոռանալով, որ որոշումը եղել է մասնաւոր, շտապեց բանալ ժողովը։ Այդ հանգամանքը տուեց պ. Ս. Յարութիւնեանին առաջարկել, որ ժողովը հաւանութիւն տայ, որ Աւ. Սահակեանը լինի ժամանակաւոր նախագահ, որպէս զի արձանագրութեան մէջ հետք լինի, թէ ինչ հիման վրա նա է բանում նիստը։

Ժամանակաւոր նախագահ Աւ. Սահակեան, բանալով նիստը, յայտնեց, որ ամենից առաջ պէտք է ընտրել Համագումարի նախագահ, 2 փոխ-նախագահներ, երեք քարտուղարներ և պատգամաւորների լիազօրութիւններն ստուգող յանձնաժողով ու կարգադրիչ բիւրօ։

Գէորգ սարկաւագ Զորեքճեան (պատգամաւոր Բեսարաբիայի) այն միտքն է յայտնում, որ ամենքիս յայտնի է, թէ այստեղ կայ մի զօրեղ կազմակերպութիւն, որին է պատկանում պատգամաւորների մեծամասնութիւնը. նա յոյս ունի, որ այդ կազմակերպութիւնը ի նկատի կունենայ, որ փոքրամասնութեան իրաւունքներն էլ պէտք է յարգել, ուստի և ընտրութիւնների ժամանակ տեղ կը տայ և փոքրամասնութեան ներկայացուցիչներին։

Յօնան Դաւթեան (Շուշու պատգամաւոր) յայտնում է, որ այդ հարցը աւելորդ է յարուցանել, քանի որ կազմակերպութիւնը ի նկատի է ունեցել այդ հանգամանքը և ըստ այնմ որոշել, որ երկրորդ փոխ-նախագահը լինի փոքրամասնութեան կողմից։

Այդ միջոցին տեղի ունեցաւ մի միջնադէպ, որ մի կողմից թէ ծիծաղ յարուցեց և թէ փոքր իրարանցում առաջ բերեց, մատնելով դաշնակցական հերձուածի ծրագրի մի մասը։ Առաջարկվեց ընտրել ժամանակաւոր քարտուղար. երբ տալիս էին անուններ, միւսը առաջարկեց Ս. Զաւարեանի անունը, իբրև քարտուղարի։ Դաշնակցական Յ. Ամիրխանեան, մոռանալով իր դերը, յանկարծ ասաց առաջարկողին. «Ինչո՞ւ ես առաջարկում Զաւարեանին, գիտես, որ նա նախագահ պէտք է լինի»։

—Այդ ծրագրից յայտնի է, քանի որ դեռ քուէարկութիւն չէ եղել, աղաղակեցին շատերը։

Ամօթահար՝ Ամիրխանեան ինքը էս ծիծաղեց։

Վերջապէս, ժամանակաւոր քարտուղար ընտրվեց պ. Ս. Շխեան։

Ապա դիմեցին նախագահի ընտրութեան. թեկնածուներ առաջարկվեցին թերթիկներով, որոնք ցոյց տուին, թէ թեկնածուներ առաջարկված են.

Ս. Զաւարեան	30	ձայնով
Ա. Ահարոնեան	9	»
Ս. Յարութիւնեան	3	»
Ս. Տիգրանեան	2	»
Տ. Յովհաննիսեան	1	»
Ա. Սահակեան	1	»

Բացի Ս. Զաւարեանից, մնացած ամենքը հրաժարվում են քուէարկվելուց (Տ. Յովհաննիսեան բացակայ էր)։ Քուէարկութիւնը ցոյց է տալիս, որ Ս. Զաւարեան ստացել է 36 սպիտակ և 7 սև ձայն. հետևաբար նա յայտարարվում է նախագահ։

Նոյն նախագահը դիմում է ժողովին մի ճառով, որի մէջ այն միտքն է յայտնում, որ հայոց առաջին կենտրոնական Համագումարի նախագահի պաշտօնը իրան յանձնելու պատիւը նա ամենևին չէ վերագրում իր անձնական արժանաւորութիւններին և յատկութիւններին, այլ միայն այն մարդկանց, որոնք իր հետ միասին գործել են, կռւել ժողովրդի և հայ ազգի իրաւունքների ու շահերի համար։ Ապա նա գովասանեց ներկայ Կաթողիկոսի ժողովրդասիրութիւնը, խոստացաւ աշխատել արդարացնել ժողովրդի վստահութիւնը և առաջարկեց կատարել փոխ-նախագահների և քարտուղարների ընտրութիւնը։

Որոշվեց կատարել I փոխ-նախագահի, II փոխ-նախագահի և քարտուղարների ընտրութիւնը զատ-զատ։

Թերթիկները ցոյց տուին, որ I փոխ-նախագահի պաշտօնի համար առաջարկվել են հետևեալ թեկնածուները.

Աւ. Ահարոնեան	30	ձայնով
Ս. Յարութիւնեան	5	»
Յ. Քաջազնունի	2	»
Տ. Յովհաննիսեան	3	»
Ս. Տիգրանեան	2	»

Վերջին չորսը շտապում են հրաժարվել։ Լսվում են ձայներ. «Ուրեմն ընտրենք միաձայն առաջին փոխ-նախագահ Ահարոնեանին»։ Բայց յանկարծ Ահարոնեան վեր է կենում և ամենադրական կերպով հրաժարվում քուէարկվելուց։ Այս յայտարարութիւնը մեծ իրարանցում է առաջ բերում, իբրև անակնկալ։

Մենակեանները պատգամ ստացած չը լինելով այդ դէպքի մասին, թէ ինչպէ՞ս վարվել և ում ձայն տալ Ահարոնեանի տեղ, չէֆերը շտապում են 10 րօպէ ընդմիջում խնդրել, խորհրդակցելու համար։ Վերջապէս, որոշվում է չէֆերի կողմից,—երբ բոլոր ջանքերը համոզելու Ահարոնեանին ապարդիւն են անցնում—ընտրել Աւ. Սահակեանին առաջին փոխ-նախագահ։ Այդպէս էլ կատարվում է, և Աւ. Սահակեան 37 ձայնով ընդդէմ 9-ի ընտրվում է առաջին փոխ-նախագահ։

Դրանից յետոյ երկրորդ փոխ-նախագահ ընտրվում է Ս. Յարութիւնեան 32 ձայնով։ Քարտուղարներ ընտրվում են Ս. Շխեան, սարկաւագ Զօրաբեան և Արսէն վարդապետ Ղլտճեան։

Նիստը փակվում է ժամը 1-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին գումարվելու պայմանով։

Հ. Առաքելեան

(Կը շարունակվի)

ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐ

—

—Մոսկվայի դեկտեմբերեան ապստամբութեան գործի համար առայժմ պատասխանատւութեան են ենթարկվում 200 հոգի, որոնց դատաստանական իշխանութիւնը բաժանել է երկու մասի, առաջին մասը բացառապէս վերաբերում է Պրէսնէ թաղամասի ապստամբութեանը, որի քննութեան նիւթերը բաղկացած են 27 հատորներից։ Առաջին մասի մեղադրեալներին մեղադրում են քրէական օրէնսգրքի 100-րդ յօդուածով, որը սպառնում է մեղադրվողներին մահվան պատժով։ Ինչ վերաբերում է կովկասեան մարտախմբի կազմակերպութեան գործին, որոնք կալանաւորվել են Մոսկվայում, այդ գործում մեղադրվողներին դեռևս մեղադրական ակտը չեն տուել, որովհետև գործի քննութիւնը դեռ բոլորովին չէ վերջացել։ Չէ վերջացել նոյնպէս Բեազանի երկաթուղու կայարանների ապստամբութեան գործը, որոնց ճնշելու համար Պետերբուրգից սեմենօվցիներն են կանչել։ («Тов.»)

—Վիեննայից «Рус. Слово»-ին հեռագրում են. «Աւստրո-ռուսական սահմանի վրա, Մօչկա գիւղին մօտիկ, ռուս սահմանապահները Թակարդի մէջ են ընկնում ազգանշան գնդակածութեամբ։ Օֆէցերը սպանվում է, իսկ զինւորներին զինաթափ են անում և կապոտում։ Որից յետոյ ահագին քանակութեամբ զէնք և ռազմամթերք են անցկացնում սահմանից դէպի Ռուսաստան»։

—Վարշաւայից «Рус. Сл.»-ին հեռագրում են, որ այնտեղ խառնութիւնները կրկնապատկվում են։ Բազմաթիւ կալանաւորումներ են տեղի ունենում, Կրասինսկի այգին զօրքերով ամեն կողմից շրջապատելուց յետոյ՝ մանրամասնին խուզարկութեան են ենթարկում և կալանաւորում 60 հոգի։ Քաղաքում, բացի զրագուններից, կօզակներից, շրջագայում են նոյնպէս ձիաւոր ստրաժնիկները բռաունինգները ձեռքներին բռնած։ Առանձնապէս խիստ կերպով խուզարկում են վելօսիպեդով անցնողներին։ Զինաթափ են անում նոյն իսկ նրանց, որոնք զէնք կրելու իրաւունք ունեն, մինչև անգամ զինաթափ են անում ոստիկաններին։

—Ագրարական անկարգութիւնները Սմոլենսկի նահանգում քանի գնում, մեծ չափեր են ստանում։ Ինչպէս հեռագրում են «Рус. Сл.» լրագրին, Բօլլայսկի գաւառում այրել են կալուածատէր Եսիպովիչի, Մակօվեցկու, Ֆրոլովի և ուրիշների հացի ամբարները։ Հրդեհների տեղն է գնացել գաւառական իսպրաւնիկ ժանդարմներով և կօզակներով։

—Լուր է պտտում, որ Չիտա քաղաքի նախկին գեներալ-նահանգապետ Խոլշչեմնիկովին բարձրագոյն ներումն է շնորհված։ («Тов.»)

—Օգոստոսի 13-ին Պետերբուրգի Բուտիրի բանտից, որը արդէն սկսել են վերանորոգել, տեղափոխել են բոլոր բանտարկեալներին «Каменщики» բանտը։ Բանտի դռներից դուրս հանեցին սաստկացրած հսկողութեամբ 1000-ից աւելի կալանաւորներ, որոնց թւում քիչ չէին շղթայակապ արվածներ։ Կալանաւորների խմբից սկսեց հաւաքվել ու հետևել ահագին բազմութիւն, գլխաւորապէս բանւորներ։ Հասնելով Կարմիր-Դարպասներին, կալանաւորները կարմիր դրօշակներ պարզեցին և սկսեցին երգել մարսելիէզը, որին ձայնակցեց ուղեկցող ամբոխը. այդպիսով մի ահագին երգեցիկ խումբ կազմվեց։ Մարսելիէզ երգը ահագին հանդիսականներ գրաւեց. ուղեկցող զինւորները սկզբում շփոթվեցին, բայց յետոյ փոքր առ փոքր կարգը վերականգնեցին, և երգը դադարեց։

—Վիլենի նահանգում կալուածատէրերը շարունակում են զինվել։ Զինումը նրանց ոչ միայն թոյլատրվում է, այլ և գանձարանից զէնք են տալիս։ Բաժանել են նրանց 65 հրացան, ատրճանակներ և 1375 փամփուշտ։

(«Р. Сл.»)

—Պետերբուրգի քաղաքային վարչութիւնը տուգանքի է ենթարկում իր ծառայողներին քաղաքական գործադուլին մասնակցելու համար. Այդպէս՝ քաղաքային ձիաքարշ-երկաթուղու վրա ծառայողները, որոնք մասնակցել են վերջին գործադուլին, ենթարկվել են, երկու օր «ծառայութեան չը գալու համար»—կոնդուկտորները 6 ռուբլի տուգանքի (նրանց ամսավարձը մինչև 40 ռուբլի է), կառապանները՝ 4 ռուբլի (ամսավարձը 18—22 ռուբլի է) և ֆօրէյտօրները՝ 2 ռուբլի (ամսական ստանում են մինչև 15 ռուբլի)։

—Նիժնի-Նովգորոդից ստացած տեղեկութիւններից երևում է, որ հողա-շինարարական մասնաժողովները ամենուրեք բօյկոտի են ենթարկվում գիւղացիների կողմից։ Նիժեգորօդեան գաւառում 28 համայնքներից 18-ը հրաժարվել են ներկայացուցիչներ ընտրել յիշեալ մասնաժողովին մասնակցելու համար։ Եւ այդպէս՝ բոլոր գաւառներումն էլ բոյկոտի են ենթարկել։

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Վլադիկավկազ, յուլիսի 17-ին

Յուլիսի 15-ին Վլադիկավկազում կայացաւ պատուիրակների ժողովը Հիւսիսային Կովկասի հայ ազգաբնակութեան կողմից մի պատգամաւոր ընտրելու համար։ Ժողովին ներկայ էին 19 ծխական համայնքներից պատուիրակներ—թւով 31 հոգի, որոնցից երկուսը կին։

Վլադիկավկազի հայր գործակալ Յ. քահ. Սաւրիկեանը ժողովը բացից մի համառօտ ճառով և առաջարկեց ընտրել նախագահ և քարտուղար. թերթիկներով նախագահ ընտրվեց Նօվօրոսիյսկի պատուիրակ Արգար Բէգզադեան և քարտուղար Գէորգ քահ. Օրդուխանեան՝ Բատալպաշինսկի պատուիրակը։

Նախ կատարվեց նախորդ օրվայ նախապատրաստական ժողովում կազմած հարցերի օրակարգը, որն ընդունվեց հետևեալ դասաւորութեամբ.

1. Քառանդամ ընտրողական սկզբունք.
2. Խղճի կատարեալ ազատութիւն.
3. Հոգևորականութեան թողնել միայն զուտ դաւանաբանական և ծիսական հարցերը.
4. Դպրոցական, կուլտուրական և տնտեսական կենտրոնացման ու ապակենտրոնացման հարցերը.
5. Մեր ապագայ պատգամաւորին պէ՞տք է տալ հրահանգ թէ ոչ.
6. Պատգամաւորը պէ՞տք է ծանօթ լինի իր շրջանի հետ թէ ոչ։

Ապա սկսվեցին վիճաբանութիւնները իւրաքանչիւր հարցի մասին առանձին առանձին. դեռ դեբատները նոր էին սկսվել, երբ պ. Նախագահը ինչ-ինչ պատճառներով հրաժարվեց, և ժողովը ստիպված եղաւ նոր նախագահ ընտրել. այս անգամ թերթիկներով ընտրվեց Մայկօպի պատուիրակ Վահան քահ. Սահակեանը։

Ժողովը չափազանց հետաքրքիր էր և կանոնաւոր. կային ճառախօսներ, որոնք ծափահարութիւնների արժանացան ներկայ եղող հասարակութեան և ժողովի կողմից։

Նախ քան վիճաբանութիւններին անցնելը, որոշվեց ժողովի նիստերի վերջնական սահման նշանակել յուլիսի 16-ի երեկոն. ուստի և 15-ի առաւօտեան և երեկոյեան, երկու նիստերում, դեբատները վերջացան, և մշակվեց հետևեալ որոշումը.

1. Քառանդամ ընտրողական սկզբունք առանց սեռի և կրօնի խտրութեան.
2. Խղճի կատարեալ ազատութիւն.
3. Դաւանաբանական և ծիսական խնդիրները կենտրոնական ժողովի իրաւասութիւնից դուրս պէտք է համարել. նրանք վերապահվում են ռամկավարական սկզբունքներով կազմակերպված կրօնական համայնքների լիակատար իրաւասութեան.
4. Կենտրոնական ժողովի իրաւասութեանը ենթակայ են տնտեսական-կրթական և ընդհանրապէս քաղաքակրթական այլևայլ հարցերը ապակենտրոնացման սկզբունքների հիման վրա։ Իւրաքանչիւր համայնք որոշում է զուտ տեղական գործերը, իսկ ընդհանուր բնաւորութիւն ունեցող հարցերը որոշում է կենտրոնական ժողովը։ Հիմնել կենտրոնական ֆօնդ ընդհանուր ազգային-եկեղեցական ծախսերի համար և շրջանային ֆօնդեր տեղական ծախսերի համար. այս վերջին ֆօնդերի եկամուտներից (եկեղեցական գումարներ, կալուածների եկամուտներ, տուրքեր և այլն) որոշ տոկոս յատկացնել կենտրոնական ֆօնդին։

Ընդհանուր, տարրական, ձրի պրօֆեսիոնալ ուսում բոլոր կարգի դպրոցներում՝ ըստ կարելւոյն։

5. Բարոյական պարտաւորութիւն դրվեց մեր պատգամաւորի վրա, որ նա ձգտէ ունենալ միմիայն այն սկզբունքները, որոնք ընդունված են պատուիրակների ժողովում.
6. Ընտրել անշուշտ այնպիսի անձնաւորութիւն, որ ծանօթ լինի իր շրջանի կարիքներին. ծանօթութեան պակասը լրացնելու համար իւրաքանչիւր պատուիրակ կարող է տեղական կարիքների մասին գրաւոր կերպով հաղորդել իր պատգամաւորին, որն իր կողմից կը ներկայացնէ կենտրոնական ժողովին։

Աչքի առաջ ունենալով այն շատ հաւանական ենթադրութիւնը թէ՝ Էջմիածնում մեր պատգամաւորը առանձին ծախք չը պիտի ունենայ՝ գնալ-գալու և $1^1/_2$ ամիս այնտեղ մնալու համար, որոշվեց յատկացնել նրան 150 ռուբլի, որը հաւաքել շրջանի եկեղեցիների գումարներից։

Յուլիսի 16-ին, ժամը 12 ին, ժողովը նորից բացվեց հետաքրքիր ճառերով և հոծ բազմութեան ներկայութեամբ. պատգամաւորի ընտրութիւնը թողնված էր անելու ամեն բանից յետոյ, ուստի և վերջացրած լինելով հարցերի մշակումը, ժողովը ձեռնարկեց ընտրութեան. թերթիկներով թեկնածուներ առաջարկվեցին 5 թէ 6 հոգի, որոնցից հրաժարվեցին մի քանիսը, իսկ երկուսը—Արտաշէս Չիլինգարեան (Վլադիկավկազ) և Նիկողայոս Սաթունեան (Եկատերինօդար) քուէարկվեցին։ Ձայների առաւելութեամբ պատգամաւոր ընտրվեց Ա. Չիլինգարեան, որին ժողովուրդը ողջունեց բուռն և երկար ծափահարութիւններով։

Դարձեալ խօսվեցին ճառեր, դարձեալ եղան ծափահարութիւններ. խօսեց և Ղզլարի պատուիրակ տիկին Քուրանտիլեան կանանց հարցի մասին։ Ժողովից յետոյ բոլոր պատուիրակները նկարվեցին։

Գէորգ քահ. Օրդուխանեան

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՄԻ ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

I

Սուլթան Համիդի քրոջ որդին, իշխան Սաբահէդդինը, որը ծանօթ է մեր ընթերցողներին (մենք ներկայացրել ենք նրա մի նամակը՝ ուղղված ֆրանսիացի հռչակաւոր գիտնական Պերթըլօյին), կազմել է Պարիզում մի նոր ընկերութիւն, կուլտուրական-քաղաքական նպատակներով։

Այդ ընկերութեան օրգանն է «Թէրաքքը»—«Առաջադիմութիւն»—հանդէսը։

Մենք ստացանք «Թէրաքքը»-ի առաջին համարը՝ մի շրջաբերական նամակով, որի թարգմանութիւնը զուրկ չէ շահեկանութիւնից։

«...Հակադիր կուսակցութիւնների ծագումից ի վեր լոյս հանված նպատակայարմար հրատարակութիւններն ու ջանքերը անզօրացուցիչ լինելու պատճառով, մենք կարիք ունէինք մի ընկերութեան, որը այդ հրատարակութիւններն ու ջանքերը դնէր գիտական հիմքերի վրա։

«Մեր ընկերութիւնը կազմվում է այս կարիքին բաւականութիւն տալու համար։ Մենք մեր ապագայ երջանկութիւնը սպասում ենք միմիայն կառավարութիւնից և հասարակական կեանքի բարեփոխութիւնից, հետևաբար և անուշադիր ենք վերաբերվում դէպի մեր անհատական, մասնաւոր կեանքի բարեփոխումը, մինչդեռ մի հասարակութեան ոյժը, հաւելով և նրանում կառավարութիւնը, բաղկացած է անհատների հաւաքական ոյժից։ Որքան անհատների արթնամտութիւնն ու տնտեսական կարողութիւնը աւելի լինեն, այնքան մեծ և ուժեղ կը լինեն հասարակութեան ազատութիւնը ու անկախութիւնը։ Որպէս զի մի ժամ առաջ կարողանանք ըմբռնել մեր անհատական կեանքի հիմնական պահանջներն ու կարիքները, պէտք է դիմենք հասարակական գիտութեանը և յենվենք նրա վրա։ Այս անուշադիր տակ Արևմուտքում ամեն օր նորանոր ձեռնարկներ են լոյս տեսնում, որոնց ամենա... մուտներն ու օգտակարները պէտք է ընտրել մեզ առաջնորդ։

«Գալով քաղաքական բարենորոգումներին, մենք յարած ենք մնում սահմանադրութեան։ Միայն թէ մենք կարիք ենք զգում նրա 108-րդ յօդուածում յիշատակված ապակենտրոնացման վերաքննութեանը։

«Այդ կարիքը բղխում է հէնց սահմանադրական կառավարութիւն խօսքի էութիւնից։

«Եթէ մեր երկրում ապակենտրոնացման դրութիւնը գործադրված լինէր, մեր նախկին վեհապետը այն օրն իսկ, երբ ջնջեց սահմանադրութիւնը, իր դիմաց պէտք է գտնէր թէ մի քանի հարիւր պատգամաւորների... ամբողջ օսմանցիներին, և մեր հայրենիքը չը պիտի մատնվէր մշտական թշուառութեան. Դժբաղդաբար ժողովուրդը միանգամայն... տարբեր ու անզգայ մնաց, երբ ազգային... ղովը լուծվեց, որովհետև ապակենտրոնացման դրութիւնը չէր իշխում։

«Մեր կուսակցութիւնը դիմում է ազգի այն խղճամիտ, զգայուն, նիւթապէս և բարոյապէս... տառապող մասին, որը ամօթ է զգում... մանդրութեան վերացումից։

«Դիմում ենք նոյնպէս ձեզ, որպէս նոյն հայրենիքի զաւակ։ Ձեր գտնված տեղում... ջանում, եթէ ձեզ հաճոյ է, կազմեցէք... ակցական մի ճիւղ այն անձերից, որոնց վրա դուք վստահ էք, և տարածեցէք այս... որով ծառայած կը լինէք հայրենիքի... քաղաքակրթութեան համար։ Եթէ դուք նակվում էք նահանգական կենտրոնում,... խառնեցէք մի մի թղթակից և աչքից... սանջակներում (գաւառ), կազաներում (վիճակ), նահիէներում (գիւղախումբ), որպէս զի շարունակ ընդարձակենք մեր ջանքերի շրջանակը։

«Եթէ ամեն ամսի վերջը ձեր սեպհական կարծիքներն ու նկատողութիւնները, ինչպէս և ձեր թղթակիցների տեղեկագիրները ուղարկէք մեզ, Պարիզի մեր կենտրոնին, մենք պէտք եղածները կը տպագրենք մեր հանդէսում, իսկ մնացեալներից կաշխատենք օգտուել ուրիշ ձևով։

«Մեր ընկերութիւնը, երբ առիթը ներկայանայ, ժողովրդի վիճակը պիտի լուսաբանէ մամուլում և այդ հաղորդագրութիւնները պիտի տպագրել տայ օտար լրագիրներում և եւրոպական լեզուով գրքոյկների ձևով, պիտի կազմէ կօնֆերանսներ և մեր իրաւունքները պիտի պաշտպանէ քաղաքակիրթ աշխարհի առաջ»։

Ինչպէս տեսնում էք, իշխան Սաբահէդդինը, նոր ընկերութեան հիմնադիրը, քարոզում է անհատական վերածնունդ, որպէս պայման պետական վերածննդի։ Սա՝ նրա, եթէ կարելի է այսպէս ասել, կուլտուրական ծրագիրն է, իսկ քաղաքական ծրագիրը կայանում է ապակենտրոնացման սիստեմի ջատագովութեան մէջ։

Իշխան Սաբահէդդինը այն օրից, երբ փախաւ բռնակալութեան ոլորտից և հաստատուեց Պարիզում, իր գործունէութեան նպատակ դրեց հաշտութիւն և համերաշխութիւն քարոզել օսմանեան պետութեան բոլոր այլացեղ ու այլակրօն տարրերի մէջ։

Նա ֆրանսիական մամուլի միջոցով մի կոչ ուղղեց հայերին՝ հեռու կենալ ցեղային թշնամութիւնից, անկեղծ ու սիրալիր յարաբերութիւններ հաստատել հայ և թուրք տարրերի միջև և գործակցել թուրք ազատականներին միահամուռ ոյժերով տապալելու համար համիդեան ռէժիմը։

Այդ կոչին պատասխանեցին Կ. Պոլսից մի խումբ թիւրքահայեր «Le Courrier Europeen»-ի միջոցով, որի մասին կը խօսենք յաջորդ անգամ։

Տ. Զ.

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ

VIII

Տնտեսական մատակարարութիւն

Ազգային մեր եկեղեցական սահմանադրութիւնը իր բազադրիչ հաստատութիւններով և բոլոր պաշտօնեաներով կանոնաւոր տնտեսութեամբ կառավարելու և առաջ վարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ դրամական միջոցներ։

Որտեղից և ինչպէս հայթայթել այդ միջոցները։

Լաւ լաւ ծրագիրներ շատ կարելի է կազմել ու առաջարկել, գեղեցիկ ու համակրելի պահանջներ շատ կարելի է ցուցադրել, բայց այդ ամենը կատարելու համար անհրաժեշտ ծախսեր են պահանջվում։

«Միանման ծրագիր կարելի է տալ ու միանման արդիւնք կարելի է սպասել մեր դպրոցներից—գրում էի իմ զեկուցման մէջ 1893 թ., երբ Երևանի թեմի ծխական դպրոցների տեսուչն էի և երբ ընդհանուր տեղեկագիր էի ժառուցանում հայրապետական աթոռը բարձրացող Վեհափառ Հայրիկին—այն ժամանակ, երբ միանման եկամուտներ եւս կունենան մեր դպրոցները»։ Եւ իրօք, ինչպէս կարելի է միևնոյն ծրագիրը, միևնոյն արդիւնքը պահանջել մեր դպրոցներից, երբ սրան թէ շէնքի յարմարութիւնների, թէ ուսումնական պիտոյքների մատակարարութեան, թէ ուսուցիչների վարձատրութեան կողմերից միմեանցից ահաւոր տարբերութիւնների մէջ են գտնվում։ Այսպէս և մեր եկեղեցիներում։ Ինչպէս կարելի է միանման բարեկարգութիւն կարգ ու սարք, սպասներ ու զգեստներ, նոյնպէս ժամասացութիւն ունենալ, երբ մէկը վերին աստիճանի աղքատ է, իսկ միւսն այնքան հարուստ, որ մինչև անգամ չը գիտէ իր եկամուտները որտեղ ու ինչպէս ծախսէ։

Ընդունած, որ մեր մէն մի եկեղեցու սեփականութիւն է՝ ընդմիշտ սեփականութիւն ամբողջ հայկական եկեղեցու, որից պարզապէս հետևեցնելու է, որ ընդհանուր եկեղեցին իր ամբողջութեամբ պիտի տէր ու վերին տնօրինող հանդիսանայ իր եկեղեցական ընդհանուր ստացուածքի, որով և պիտի սահմանի արդիւնքի համար համանման վիճակ, բայց իրօք գործնական կեանքի մէջ, այդ հիմնական օրէնքը, գրութիւնը ոչ միայն չէ գործադրվում, այլ և իսպառ մոռացութեան է տուած։ Միայն վերջին անգամ, երբ մեր ռուսահայ եկեղեցու ստացուածքները յափշտակութեան ենթարկվեցին, մեր ի սփիւռս աշխարհի ցրուած եղբայրները ձայները բարձրացրին, իբրև մեզ հետ հաւասար իրաւունքով եղբայր—սեփականատէրեր, և բողոք ու խիստ պահանջ դրին վերադարձնելու այն, իբրև եկեղեցու ամբողջութեանը, այլ ոչ նրա մի հատուածին պատկանող շարժական թէ անշարժ յարգոնիս գրաւած հարստութիւնը։

Կուզենայինք և կը փափագէինք, որ կենտրոնական ժողովը իր արժանաւոր ուշադրութիւնը դարձնէր մեր ոչ միայն դաւանապէս, այլ և անտեսապէս միմեանցից անբաժան եղբայրակցութեան այս պատմական ու իրաւական հիմքի վրայ, կուզենայինք և կը փափագէինք, որ մեր եկեղեցական սահմանադրութեան տնտեսական մատակարարութիւնը իր բոլոր ձևակերպութիւնների մէջ դառնար այս սառնգաքի շուրջը։

Միմիայն քաղաքական բաժանմունքներն են, որ պիտի հանդիսանան, իւրաքանչիւրն իր սահմաններում, առանձին շրջաններ ու միութիւններ։ Այսպիսով ռուսահայ եկեղեցիների ստացուածքները պիտի գտնվեն ռուսահայ եկեղեցու կենտրոնական ժողովի կարգադրութեան ներքոյ, տաճկահայինը՝ տաճկահայ ազգային ժողովի և այլն։ Բոլոր տեղերում եւս շահագործման հողին պիտի հաղորդակցութիւն հայ ազգային բարոյական ու տնտեսական աշխարհահայեցողութեանը։

Մեր օրերում խնդիր է յարուցված վանքապատկան գիւղերի համայնացման։ Սա հարկերի լինելով հանդերձ հիմնական խնդիր է։ Քանի որ ռուսահայը այդ հողերի եւ սեփականատէրը չէ, ինչպէս և հողային խնդիրների եղակի լուծողը չէ, նա իրաւունք էլ չունի միայնակ վճռելու. այդ հիմնական խնդրի մասին կարող է ուսումնասիրութիւններ ու նախագծեր կազմել և առաջարկել համազգային ժողովին, բայց ուղղակի վճռել չէ կարող։ Հողերի և այլ ամեն ստացուածքի տէրը ով որ է, նա էլ կարող է սրան կամ նրան տալու, ընծայելու—համայնացնելու վճիռներ կայացնել։ Ուստի հաւատալով, որ այդ յարուցված խնդրի լուծումը կը մնայ առ այժմ ապագայ համազգային ժողովին, կարելի է և պէտք է դառնալ այդ հողերի շահագործման ձևերի և ստացվող եկամուտների մասին խորհելու։

Եկեղեցական եկամուտների ամենից ուղիղը, արդարը և հաստատը տասանորդն է, որ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ տուրք՝ իւրաքանչիւր մի ծխականի տարեկան եկամտից 10%։ Խնդիրը անպատճառ տասը մասից մի մասի տալու մէջ չէ, այլ ստացվող եկամուտներ, ունեցած հարստութիւնների համեմատութեամբ եղբայրութեանը որոշ պարտաւորական մասը տալու մէջ է։ Սա նոյնն է, ինչ որ մեր օրերում սկսել ենք սահմանել ծխական տուրք։

Այս պարտաւորական տուրքի գաղափարը մեր մէջ եւս գոյութիւն է ունեցել ու մեր եկեղեցին իր գոյութեան օրերից, թւում է, որ գործադրել է։ Տրդատ թագաւորի հրովարտակներով հաստատված երևում են այդ տուրքի մասին կարգադրութիւններ։ Մխիթար Գօշի կանոնների մէջ յիշվում են օրինակ այսպիսիները. «Հասք ժողովրդոց առ քահանայս՝ դ. գրիւ ցորեան, գ. գրիւ գարի, ժգ. փաս քաղց ւ. և գինի ըստ գոյին, բայց անընչից կէսն և որոց այգի չ'գուցէ մի' առցեն, և որոց ոչխար իցէ ոչխար մի և գ. գզած բուրդ և որոց ձի գուցէ, յովանակ մի»։

Եւ այս տուրքերը եկեղեցին պիտի առնէին, այլ ոչ ուղղակի քահանաներին պիտի տային, և ժողովականներն իրանք էլ պիտի տասէրի համեմատ բաժանէին։ «Ժողովրդականք ըզտուրս իւրեանց—ասված է Լուսաւորչի ժա. կանոնում—անխափան հասուցեն յեկեղեցի յօժարութեամբ և ըստ տասանց բաժին արասցեն»։

Պարզ է, որ մեր նախնական եկեղեցին ծխականատարութիւնները, արարողութիւնները կապած չէ եղել դրամ վճարելու ազդեցի և այլանդակ պայմանի հետ, ինչպէս գոյութիւն ունի մեր օրերում, և ինչ որ հնապաշտ մեր պարոնները համարում են սուրբ և օրինաւոր ու զուտ հայկական։ Այլ ընդհակառակը իւրաքանչիւր մի ծուխ իր ունեցածից մի որոշ մասը պարտաւոր է եղել տալու եկեղեցուն և ժողովուրդը—անշուշտ իր միջի ընտրվածների միջոցով—բաժանել է այդ ստացուածքները ուսագ ու կրասեր քահանաների, սարկաւագների, դպիրների, այրիների ու որբերի և աղքատների մէջ։

Ահա սոյն այս տուրքն է, որ այսօր, իբրև ծխական տուրք, պէտք է սահմանել ու որոշել, որ ամեն մի հայ ծխական տայ եկեղեցուն, ծխական հոգաբարձութեան սնդուկին, նայած իր նիւթական կարողութեանը։ Այս ծխական տուրքերովն է, որ պիտի ծածկվեն եկեղեցական համայնքի բազմատեսակ հաստատութիւնների ու պաշտօնեաների ծախսերը։

Իւրաքանչիւր մի եկեղեցի, իբրև ստոնոմ մի փոքրիկ միութիւն, կազմում է իր ծխական ամենատեսակ կարիքների և սրանց անհրաժեշտ ծախսերի ցուցակը, և այս ծախսերը ծածկելու սահմաններում կարգում է ծխական տուրք իր անդամների վրայ նայած իւրաքանչիւրի նիւթական կարողութեանը կամ տարեկան եկամտին։

Ուր որ համայնքը, իսկապէս ակար-անկար է իր անհրաժեշտ կարիքները իր ծխական տուրքերով ծածկելու, այնտեղ օգնութեան պիտի հասնի թեմական պատգամաւորական ժողովի վճռով—թեմական սնդուկը։ Եւ այսպէս՝ ծխական տուրքն է իւրաքանչիւր մի եկեղեցու կենդանի աղբիւրը կազմող ծխական համայնքի տարեկան եկամուտը, որով պիտի ծածկվեն եկեղեցու ծխական ամենատեսակ կարիքները։ Այս աղբիւրից ինչպէս և որ չափով շահվելու որոշումներ կայացնող ու կարգեր սահմանողն է ինքը ծխական համայնքը։

Քաղաքներում և առհասարակ այն տեղերում, ուր հայ բնակիչները հարուստ են կամ ուր բնակչութեան վայրերը հարուստ արտահանութիւն կամ ներածութիւն ունեն, պիտի իրանց ծխական տուրքերով ոչ միայն ծածկեն իրանց ծխական համայնքի բոլոր պահանջները, այլ և մի որոշ % կամ տարեկան գումար ուղարկեն թեմական սնդուկին։

Տեղական-ծխական եկամուտներ են և այն ամենը, ինչ որ իւրաքանչիւր մի ծխական հոգաբարձութիւն իր ձեռներէցութեամբ կը հայթայթի մոմավաճառութիւնից, ներկայացումներից, երեկոյթներից, վիճակահանութիւններից, նուիրատուութիւններից և այլն և այլն։ Այսպիսի եկամուտները և սրանց ինչպէս գործադրվելը ենթարկվում է տեղական հոգաբարձութեան ու ծխական ժողովների իրաւունքներին։

Իւրաքանչիւր մի եկեղեցու թէ դրամագլուխ և սրանցից ստացվող տոկոսներ, թէ կալուածներ և սրանցից ստացվող եկամուտներ պիտի ենթարկվեն թեմական վարչութեան իշխանութեանը և պիտի մտնեն թեմական սնդուկները։ Այս կալուածների կառավարութիւնը, եթէ դիւրութեան համար յանձնված էլ լինի տեղական ծխական հոգաբարձութեանը, այնուամենայնիւ պիտի գտնվի թեմական խորհրդի ձեռքը ու եկամուտները գործադրվի թեմական պատգամաւորական ժողովի որոշումներով։

Իսկ վանքապատկան կալուածների կառավարութիւնը պիտի գտնվի կենտրոնական խորհրդի ձեռքում և եկամուտները պիտի մտնեն կենտրոնական սնդուկը։ Այս սնդուկի մէջ պիտի մտնեն նաև թեմական եկամուտներից աւելացած գումարները։

Կենտրոնական պատգամաւորական ժողովը պիտի կազմէ իր կենտրոնական խորհրդարանի, Էջմիածնի հայրապետանոցի, միաբանութեան, ճեմարանի, տպարանի, գրադարանի առ ու ծախսերը, պիտի քննէ ու հաստատէ թեմական խորհրդարանի, թեմական դպրոցների, գրադարանի և այլն ծախսերի նախահաշիւները։ Այսպէս և թեմական պատգամաւորական ժողովները՝ ծխական ծախսերի ու մուտքերի նախահաշիւները։

Իւրաքանչիւր մի եկեղեցական համայնք իր տեղական կարիքների հետ անբաժան կերպով պիտի մտածէ և հոգայ թեմական և կենտրոնական կարիքների մասին։ Բոլորը միասին մի ամբողջութիւն պիտի կազմեն, բրանց շրջանում անխախտ լինելու հետ միատեղ։

Պիտի վերջ ստանան բոլոր մինչև այժմ գոյութիւն ունեցող աջհամբոյրները, աթոռահասերը, պաղեները, կողոպուտները և այլն և այլն։ Սրանց տեղ պիտի բռնեն ժողովներով սահմանված որոշ տուրքերը և որոշ վճարները։ Պիտի վերջ ստանայ գաղտագողի անհաշիւ եկամուտների սիստեմը. պիտի հաստատվեն որոշ ու խիստ շտատներ և ռոճիկներ։

Մեսրոպ ա.-ք. Մելեան

Բաթում

ՓԱՍՏԵ՞Ր ԷՔ ՈՒԶՈՒՄ...

Կարս, 5 օգոստոսի

Ներկայ քաղաքական մեծ մոմենտը, որ ծնունդն է Ռուսաստանի գիտակից պրոլէտարիատի դասակարգային շահերի ճիշտ ըմբռնողութեան, որ խլեց յամր և կատաղի կռւում բազմաթիւ զոհեր նուիրված յանուն ճշմարտութեան գերագոյն իդէալի, ասում ենք այս տագնապալի, մեծ պատմական ժամին, երբ աբսօլիւտ բռնակալութիւնը իր տարրերային ոյժով առաջ է մղում սրի և արեան կորստաբեր քաղաքականութիւնը, երբ քաղցած, անուանարկված և մինչև հիմա տիրող դասակարգերից ատված ու կեղեքված բանւորութիւնը դուրս է եկել իր դարաւոր թշնամու սուինապատ ամրոցների խորտակման լուրը զուժելու,—զգալի է մեծ աչալրջութեամբ գործելու և կազմակերպված բանւորութեան աւելի խիստ և բազմաքանակ մասսաների անհրաժեշտութիւնը։ Սակայն մենք գիտենք, որ ամենուրեք խոշոր հասարակական երևոյթները ծնվում են գլխաւորապէս երկրի տնտեսական յարաբերութիւնների զարգացման չափից. և, բնականաբար, բանւորների տնտեսական անել և չափազանց աննախանձելի դրութիւնը պէտք է առանձին թափով առաջ գնար։

Հայ բանւորութիւնը, ընդհանրապէս տառապող, վաստակաւոր մասսան եւս զգաց կապիտալիստական շահագործման անտանելի լուծը և նա բարձրացաւ կոտրելու այն կռւս շղթաները, որոնք վաղուց ի վեր կաշկանդել էին նրան։ Հոսանքը ուժեղ էր, ալիքը ահարկու, և մեր ազգային պահպանողական կուսակցութիւնները իրանց յատուկ հոտառութեամբ զգացին այն մեծ վտանգը, որ սպառնում էր իրանց մօտակայ գոյութեան։ Եւ կազմակերպվեցին... սակայն... մի թիւրիմացութիւն... Նրանք մոռացան իրանց «հոչակաւոր» ծագումը, իրանց անցեալը, իրանց ներկան...

Սակայն դէթ մի րոպէ ենթադրենք, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը*) եղել է սօցիալիստական (հետաքրքիր է՝ ինչ են հասկանում սօցիալիզմ բառի տակ). սակայն ինչ է ցոյց տալիս մեր իրականութիւնը։ Տեսնենք։

Հ. Յ. Դ.-թիւնը այս տարվանից Կարսում կազմակերպեց արհեստակցական միութիւններ՝ իբր թէ բարելաւելու բանւորների տնտեսական դրութիւնը. այստեղ չենք խօսի, թէ ինչու նա կազմակերպեց այդ միութիւնները կուսակցական հողի վրա. սակայն փաստը այն է, որ նա կազմակերպեց՝ իր մասսան, իր յենակէտը չը կորցնելու համար։ Այդ արհեստակցական միութիւնների բիւրօն իր՝ ամսիս 3-ի թռուցիկով յայտարարում է չուստիկչի և կօշկակար բանւորների գործադուլ, դնելով մի շարք տնտեսական պահանջներ։ Բայց յանկարծ, չը գիտենք ինչ տարօրինակ հետևողականութեան շնորհիւ, դաշնակցական գինւորները մտրակներով ծեծում են գործադուլաւոր բանւորներին, ասելով որ դուք այստեղ «սօցիալ» էք քարոզում. դա դեռ բաւական չէ, նրանք, երևի իրանց ղեկավարներից մէկի թելադրութեամբ, սպառնում են սպանել գործադուլը նախաձեռնողներից մէկին...

Զարմանում ենք, սա ինչ սոսկալի անարխիա է տիրում Դաշնակցութեան մէջ. միթէ այս պարզ, բայց իրար հակասող երևոյթները Դաշնակցութեան բարոյական անկման ապդանշանը չեն։ Եւ դա սօցիալիստական (???) կազմակերպութեան մէջ...

Պարոններ, ինչո՞ւ բացատրել այս անախորժութիւնը, ինչի՞ն վերագրել ձեր գործողութիւնների այս ձևի ուղղութիւնը։

Խոստովանեցէք, որ ձեր այս բաղայով ոչինչ չէք անի և ի զուր պատնէշներ էք կանգնեցնում հայ բանւորութեան պրօգրէսի առաջ...

Հ. Հ.-եան

*) Այլ ևս չենք խօսում Հնչակեան կուսակցութեան մասին։

ԱՊԱՐԱՆԻ ԳԱՆԳԱՏԸ

Օգոստոսի 13-ին

Դաշնակցական և Հնչակեան կուսակցութիւնների ընդհարումները Ապարանի շրջանում արդիւնք են ամենախոր և տեղական շարժումների, որոնք երևան են բերում գիւղական ժողովրդի վրա կատարված այնպիսի բռնութիւններ, որպիսիք կարող են տեղի ունենալ մեր ժամանակակից աշխարհում միայն բաշիբօզուկների կողմից։

Մեր կատարած թռուցիկ հարցաքննութիւնները երևան հանեցին ամենաքստմնելի արարքներ. իսկ այդ արարքները ամենաբիրտ և բռնի ոյժով թաղնված են եղել ժողովրդի մէջ ժանդարմական հսկողութեամբ. սարսափահար և վախկոտ ժողովուրդը հէնց այս րոպէիս էլ հնար չունի արտայայտելու իր արդար բողոքը։ «Սօցիալիստ» կոչված դաշնակցականների տեղական տէր ու տնօրէն «լիազօրներն» ու փաշաները տաճկական դեպօտներից աւելի քաջագործ են եղել, որոնց վանդալական քաջագործութիւնները տարածվել են ժողովրդի բոլոր խաւերի վրա, նրանց կեանքի առօրեայ բոլոր հարցերում, խնդիրներում ու գործերում։ Հողային յափշտակութիւն, ծեծ, ջարդ, բռնութիւն, կանանց կրած սարսափներ, ունեցածի ու անձի ձեռնմխելիութիւն, և այդ բոլորը կատարվել են մի առանձին թափով։ Այդ բոլորի արդիւնքն այն է եղել, որ այսօր առանց այն էլ կիսատ քաղաքականութեամբ ճնշված ժողովուրդը աւելի ստորացած, աւելի հալածված ու բռնադատված «հայ ազգի պաշտպան» այդ բաշիբօզուկներից, յետ է դառնում նորից դէպի կառավարութիւնը։ Նա այսօր աւելի ռէակցիոներ է պատրաստված լինելու, քան թէ յեղափոխական։

Դաշնակցութեան դատավարութիւնը, որ կատարվում էր գաղտնային ծեծերի, տերրօրի, բանտարկութեան ամենախայտառակ ռէժիմով, ժողովրդի ճակատին կնքել է սոսկումի դրոշմը. եթէ նրա մէջ կարող էր լինել անձի ինքնասիրութեան, ինքնուրոյն սկզբունքների մի փոքրիկ գիտակցութիւն, այն էլ ոչնչացած և մեռած է։ Մեր հարցերին, քննութիւններին նրանք սկզբում պատասխանում էին կեղծօրէն, Դաշնակցութեան բռունցքի սարսափից թագցնելով իրականութիւնը։ Բայց յետոյ այրված սրտով փղձկում էին կատարված այնպիսի դառնութիւններ, որոնք երևան են հանում զազրելի վայրագութիւններ։

Ապարանի՝ Ղարաքիլիսայի և Ալիքուչակի արա քում պատահեցին 25-ի չափ գիւղացիներ։ Գիշերն էր. երբ նրանք տեսան մեզ, բոլորը սարսափից փախան թագնվելու քարերի արանքում. ոմանք էլ արձանացած, մնացին ճանապարհի մի կողմում կանգնած։ Հարցնում ենք, բան չեն խօսում. իսկ երբ համոզեցինք, ճանաչեցին մեզ թէ ինչ մարդիկ են իրանց հետ խօսողները, նրանք բոլորը վրա վազեցին և յայտնեցին, որ գաղտնի գնում են գաւառապետի մօտ գանգատվելու իրանցից պահանջվող անարդար կերպով դրված հարկերի մասին։ Դ...ները թոյլ չեն տալիս գանգատվել, որովհետև յանցաւորները Դ...եան տեղական «զօրբաներն» են։

Զամրլու գիւղում մենք իմացանք, որ մի օր առաջ տղամարդիկ Դաշնակցութեան ահից հնարաւորութիւն չունենալով գնալ բողոքելու իրանց հողերը անարդար բաժանելու դէմ, Դ...եան տեղական զինւորները գնում և բոլորին քաշքշելով, ծեծելով յետ են դարձնում։ Մի կնոջ թևերը ծեծից կապտած էին։ Զամրլուեցի Բաղդասար անունով մի մարդ գնում է Աշտարակ, հաշտարար միջնորդի մօտ, խնդիր տալու, տեղական կոմիտէի կարգադրութեամբ, հարիւրաւոր ժողովրդի միջից դուրս են տանում այգիները, այնպէս վայրենաբար ծեծում ու քարշ են տալիս, որ բրան տեսնելով, «սպանէին, աւելի լաւ կանէին»։ Այդ կողմերում մի շարք վաշխառու հարուստներ ստանձնելով «սօցիալիստ» Դաշնակցութեան պարագլուխների պաշտօններ, ժողովրդին նահատակում են և ճնշում կատարեալ տաճիկ փաշաների պէս։ Մենք իր ժամանակին երկար կը գրենք այդ մասին՝ հիմնված հարիւրաւոր փաստերի վրա։ Միմիայն Ապարանը չէ, որ ապականված, կեղեքված ու ջարդված է Դաշնակցութեան փաշաների, «կոմիտաչիների» և գեներալ «լիազօրների» կողմից։ Ամբողջ Արարատեան երկիրը, բոլոր հայ գիւղացիութիւնը, որ այսօր կամաց-կամաց դառը փորձերի վրա հիմնված, այլ ևս խելքի է գալիս ու փորձում է զզւանքով դէն շպրտել իր վզից բաշիբօզուկների ստեղծած «յեղափոխական» վանդալականութիւնը։

Այո, դա ազատագրական շարժում չէ, ժողովրդին դէպի քաղաքակրթութեան զարգացում մղել չէ, այլ եղածն էլ ոչնչացնելու, միանգամայն այլասեռելու ոյժեղ միջոցներ են, որից յետոյ շատ ուշ կը լինի այլ ևս խելքի բերել թշուառ ժողովրդին։

Գաւառացի

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 17 օգոստոսի

Ահա ուղիղ երկու ամիս է, ինչ լրագրութեան մէջ և հասարակական զանազան շրջաններում քննվում է Յոֆեանեան դպրոցի հոգաբարձական, ուսուցչական և տեսչական հարցը։

Այդ հարցը նախ և առաջ հետաքրքրում և վերաբերում է մեզ՝ ծնողներիս, որովհետև մեր երեխաներն են, որ այնտեղ սովորում են և սովորելու են, ուստի և մենք ամեն կողմից քննելով այդ մեզ համար կարևոր հարցը՝ եկել ենք հետևեալ եզրակացութեան.

ա) Հոգաբարձական այն կազմը, որ մենք որպէս ծխականներ ընտրել էինք երեք տարի առաջ, նա հաստատվել է և գործունէութեան մէջ մտել. այդ կազմի օրինական ժամանակամիջոցը լրանում է առաջիկայ սեպտեմբերի 3-ին, ուստի և նրա բոլոր որոշումները օրինական են և ոյժ ունեն մինչև սեպտեմբերի 3-ը, և նոյն իսկ աւելի երկար, մինչև որ նոյն օրինական ձևով ընտրված նոր հոգաբարձական մարմինը գայ և ստանձնէ հնից բոլոր գործերը։

բ) Մենք եթէ ծխական ժողովներում բողոքել ենք, մեր բողոքը վերաբերում էր Յոֆեանեան դպրոցի հոգաբարձութեան այն իրաւասութեանը, որ նա ստանում էր Կաթողիկոսից յաջորդ եռամեակի համար, առանց որ դրա համար օրինաւոր ընտրութիւններ եղած լինէին։

գ) Ահա այդ իսկ հիման վրա մենք հոգաբարձութեան այն որոշումը, որով նա տեսուչ է հրաւիրել պ. Լևոն Սարգսեանին, համարում ենք օրինական. ուստի և նրան համարում ենք օրինական տեսուչ Յոֆեանեան դպրոցի։

դ) Ուրախ ենք, որ մեզ աջողվեց վերականգնել մեր ծխական իրաւունքները և այդպիսով սեպտեմբերի 3 ից մենք կունենանք նոր հոգաբարձութիւն, որը և կը վարէ ուսումնական-տնտեսական գործերը համաձայն հանգուցեալ կտակողի կամքի։

ե) Մենք թոյլ չենք տայ, որ դպրոցի մէջ մուտք գործեն այս կամ այն քաղաքական կուսակցութիւնները և դպրոցի մէջ առաջ տարվեն կուսակցական, անձնական միտումներ, համակրութիւններ, հակակրութիւններ. դրա համար կան մամուլ և այլ ճանապարհներ, այլ ասպարէզներ։

զ) Մենք կամենում ենք, որ դպրոցում լինեն պարտաճանաչ հոգաբարձուներ, հմուտ, իր պաշտօնին արժանի տեսուչ և արժանաւոր ուսուցիչներ, իսկ թէ դրանք քաղաքական ինչ համոզմունք ունեն—դա մեզ և մեր երեխաներին չէ վերաբերում։

Ահա մեր, որպէս ծնողների, ցանկութիւնը, կամքը։ Դպրոցը մի դարձնէք զանազան կուսակցական ինտրիգների բոյն, ուր դուք ցանկանում էք ձեր կուսակցական հաշիւները տեսնել։

Այդպիսով դուք կառաջացնէք նոր բարդութիւններ, որոնցից արդէն զզվել է հասարակութիւնը։ Այս եմ մտածում ես, այս են մտածում ինձ հետ միասին և բոլոր իսկական ծնողները և այս վերաբերում է և ձեզ, պ. Լ. Սարգսեան, և ձեզ, պ.պ. նորընտիր հոգաբարձուներ։

Երկուսիդ մէջ մենք մանկավարժական ծրագրի, ուղղութեան և համոզմունքների տարբերութիւն չէ, որ տեսնում ենք, այլ անձնական, կուսակցական հաշիւներ։ Դուրս գցեցէք այդ բոլորը դպրոցից և սկսեք կրթական մեծ և սուրբ գործը։

Ի դիմաց մի խումբ ծնողների՝

Ե. Տէր-Սարգսեանց

Բագու, 8 օգոստոսի

1903 թ. սեպտեմբերի 2-ին, երբ կօզակները, զինւորները և Բագուի ոստիկանական ամբողջ կազմը յարձակվեցին տեղիս ս. Լուսաւորիչ եկեղեցու վրա, թափելով մեր գլխին գնդակների տարափ, մենք պաշտպանվում էինք ատրճանակներով և ազգային եկեղեցին ծախսերը առանց արեան երկվել էինք չը տալ օտարին։

Այդ անհաւասար կռուի մէջ կօզակի գնդակը կպաւ կոկորդիս ու մնաց մէջը։ Ընկերներս ինձ հասցրին Միքայէլեան հիւանդանոց, ուր երկու ամիս տանջվելով, բժիշկները անկարող եղան գնդակ վզիցս հանել։ Այնուհետև շնորհիւ Հայոց Մարդ. ընկ. տուած ծախքի, գնացի Խարկով, ուր երկու ամիս շարունակ պրօֆեսոր Արլովը աշխատեց և դարձեալ չը կարողացաւ գնդակը հանել։ Որպէս զի 19 տարեկան հասակումս չը զրկվեմ կեանքից ու չքաւոր ծնողներիս անօթի չը թողնեմ, Խարկովից անցայ Մօսկվա և եօթը ամիս էլ մնացի Պօդնիկօվի բուժարանում, ուր աջողվեց գնդակը հանել։ Սակայն վէրքը բուժված չէ և սպառնում է կեանքիս վերջ դնել։ Տեղիս բժիշկները խորհուրդ են տալիս գնալ Վիէննա՝ կատարելապէս բժշկվելու, որի համար ոչ մի կոպ. ծախս չունեմ։ Ուստի խնդրում եմ հայ բարերարներից խնայել իմ կեանքը ու ինչքանով ուզում են ինձ օգնել. կարող են իրանց լուման հետևեալ հասցէով ուղարկել—Баку, подъ «Метрополь», Смбату Гарагашу. յանձնել գրաշար Քերովբէ Յովսէփեանին։

Ք. Ս. Յովսէփեան

ՎԵՐՋԻՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Էջմիածին, 19 օգոստոսի

Երէկվայ երեկոյեան և այսօրվայ առաւօտեան նիստերը նուիրված էին այն հարցի քննութեան թէ որքան հեղինակաւոր իրաւասութիւն ունի համագումարը, թէ արդեօք նա կարող է սահմանադիր ժողով անուանվել, թէ նա պարզ պատգամաւորական ժողով է, թէ արդեօք այդ համաժողովը իր ներկայ կազմով ունի՞ բարոյական հեղինակութիւն ժողովրդի աչքում, որը անհրաժեշտ պայմանն է վճիռները կեանքի մէջ իրագործելու համար։

Յարութիւնեան, Տէր-Գրիգորեան, Առաքելեան, Զարգչեան և այլ պատգամաւորները իրանց պատճառաբանված երկար ճառերի մէջ ապացուցանում էին այն հանգամանքը, որ համաժողովը չէ կարող յանձն առնել և իրագործել այդ ֆունկցիաները, որովհետև ընտրութիւնները կատարվել են անկանոն կերպով և ընտրութիւններին չէ մասնակցել ազգաբնակութեան նշանաւոր մասը, այդ պատճառով համաժողովը չէ կարող սահմանադիր ժողով լինել, այլ նա լինելու է լոկ պատգամաւորական, որ ներկայ կազմով այդ ժողովը չէ ներկայացնում հայ ժողովրդի ներկայացուցչութիւն ձամ ժողովրդական ցանկութիւնների իսկական արտայայտիչ, և որ անհրաժեշտ է ապագայում գումարել աւելի հեղինակաւոր ժողով, տալով ներկայ ժողովին միմիայն խորհրդակցական բնաւորութիւն։ Ահարոնեան, Տէր-Միքայէլեան, Քաջազնունի և ուրիշները աշխատում էին հերքել նախընթաց հռետորների պատճառաբանութիւնը, և ապացուցանում էին, որ ժողովը սահմանադիր է և որ նա կանչված է լուծելու բոլոր եկեղեցական և ժողովրդական խնդիրները։

Հ. Առաքելեան

Գանձակ, 19 օգոստոսի

Գանձակի գաւառի կողմից Էջմիածնի կենտրոնական ժողովի պատգամաւոր ընտրված է Ալ. Քալանթար։

Քարվանսարա, 19 օգոստոսի

Ընտրված են տիկին Սաքօ, փոխ-անդամ Գուրգէն Եզեկեան։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Փոխարքան ներկայ օգոստոսի 17-ին մինիստրների խորհրդի նախագահ Ստոլիպինից ստացել է հետևեալ հեռագիրը. «Վերջին ժամանակներս պաշտօնական անձանց կեանքի դէմ պարբերաբար կրկնվող մահափորձերը տեղի են ունենում նրա համար, որ վերջիններս, ենթարկվելով վախի զգացմունքին, թուլացնեն իրանց գործունէութիւնը օրէնքը և հասարակութիւնը յանցաւոր ձեռնամխութիւններից պաշտպանելու և բարձրագոյն իշխանութեան տուած հրահանգները կատարելու նկատմամբ։ Մինիստրների խորհուրդը հաւատացած է, որ կառավարական և հասարակական իշխանութիւնների բոլոր ներկայացուցիչները, գիտակցելով ազգաբնակութեան հետ յիշեալ յանցանքների ամբողջ կորստաբերութիւնը և անմտութիւնը, կապացուցեն, ծառայակցական պարտականութիւնները կատարելով իրանց վճռականութեամբ և անյողդողդ գործունէութեամբ, որ ոչ մի սպառնալիք անկարող է ազդել իրանց հպատակութեան՝ գահին և օրէնքին, ինչպէս և պատրաստականութեան՝ կատարելու իրանց պարտքը մինչև վերջ»։ («Кавказъ»).

Ներքին գործերի մինիստրութեան ստատիստիքական կենտրոնական կօմիտետից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, անբերրիութիւնից ներկայումս վնասված են Ռուսաստանի 29 նահանգները։

«Հայաթը» հաղորդում է, որ օգոստոսի 15-ին Բագւում բացվել է մահմեդականների ուսուցչական համագումարը։ Նախագահ ընտրվել է Հասան-բէգ Մելիքովը։ Առաջին նիստում ընտրվել են երեք ժամանաժողովներ, որոնց յանձնարարված է մահմեդական սկզբնական դպրոցների համար թուրք լեզուի, մահմեդականութեան և թւաբանութեան մի ձեռնարկ պատրաստել։ Որովհետև համագումարին մասնակցող ուսուցիչների թիւը աննշան է, որը վերագրում են նրան, որ ուրիշ քաղաքների ուսուցիչները չը գիտեն համագումարի թոյլատութեան մասին, այդ պատճառով օգոստոսի 16-ի նիստում որոշել են հեռագրել Գանձակ, Դերբենտ, Պետրօվսկ, Ղուբա, Աղդամ և ուրիշ տեղեր հետևեալ բովանդակութեամբ. «Ուսուցչական համագումարը թոյլատրված է։ Ցանկալի է, որ ներկայ գտնվեն թէ ուսուցիչները և թէ համակրողները»։

Արեշի գաւառի Աղդաշում բացվում է դպրոց մահմեդական օրիորդների համար։ Ցիշեալ դպրոցի բացման և պահելու բոլոր ծախսերը իրանց վրա են վերցրել իրանք մահմեդականները։

Քանիցս զգուշացված է ճանապարհորդներին, որ երկաթուղու կայարաններում վխտում են սրիկաներ, որոնք սիրում են ուրիշի հաշւով հարստանալ, ուստի պիտի աչալուրջ լինել, թոյլ չը տալու գողանալ թէ իրերը, թէ թանկագին զարդերը և փողերը։ Սակայն գտնվում են միամիտներ, մանաւանդ գիւղացիների մէջ, որոնք անփոյթ են գտնվում և դրա պատճառով տուժում։ Գրեթէ օր չէ անցնում, որ Թիֆլիսի կայարանում գիւղացիների իրերը չը թալանեն զանազան մարդիկ, որոնք օգտվում են գիւղացիների միամտութիւնից և գողանում են վերջիններիս իրերը։ Երէկ, ամսիս 19-ին, գողացան կայարանում մի գիւղացու երկու տոպրակ ապրանքը, արժողութեամբ մօտ 100 րուբլու, առաջին օրն էլ՝ միւսից մի տոպրակ։ Շատ անգամ ձեռնում են բարեկամներ և գողանում ապրանքը։

Զաքաթալից Ասատուածատուր անունով մի վաճառական Թիֆլիս գալու ժամանակ անյայտ չարագործների ձեռքով սպանվում է Բելլքանի և Մածեխի միջև։

Թելաւից մեզ հաղորդում են, որ օգոստոսի 16-ի գիշերը այնտեղ անյայտ նպատակով զինված աւազակախումբ երևաց. մինչև քաղաքի շրջապատելը, աւազակախումբը սկսեց փախչել, աւազակներին ձերբակալել են զէնքերը ձեռքին, առանց հարկաւոր թոյլատուութիւն ունենալու։

Բագուի մուսուլմանների մէջ եղած ընդհարումները ազդում են և մուսուլման բանտարկեալների վրա, որոնք համարեա ամեն նոյն օր տուր ու դմփոց են սարքում և զինվում են դաշոյններով ու ինչով որ կարողանում են։ («Баку»)

Բաթումից հեռագրում են, որ օգոստոսի լոյս 17-ի գիշերը Բարցխանի մօտ ձերբակալվել են գաղտնի միտինգին մասնակցող՝ նաւթային գործարանների բանւորները և գործադուլարկները։ Փախչողները, չը կատարելով կանգնելու համար արված նախազգուշացման հրամանը, հրացանազարկ են եղել։ Երկու վիրաւորներ տեղաւորված են զինւորական հիւանդանոցում։ Ձերբակալված են 22 հոգի. քննութիւն է կատարվում։

Օգոստոսի 17-ի առաւօտեան 10 ժամին Վօկզալնի հրապարակի վրա մի անյայտ չարագործ ատրճանակի հարուածով վիրաւորել է Ալէքսէյ Բէգիեվին։ Բէգիևը ուղարկված է Միքայէլեան հիւանդանոցը, ուր բժիշկների քննութեամբ վէրքը վտանգաւոր է ճանաչված։

Երէկ, ամսիս 19-ին, երբ Նաւթլուղին մօտիկ գտնվող աղիւսի գործարանատէր Մկրտիչ Այդինեանը իր անդրոջ հետ տուն էր վերադառնալիս, մօտենում են նրանց երկու անյայտ չարագործներ, որոնցից մէկը բարեւելով Այդինեանին, միւսը մի քանի անգամ ատրճանակ է պարպում վերջինիս վրա և տեղն ու տեղը սպանում նրան ու անյայտանում։

Օգոստոսի 17-ի ցերեկվայ ժամը 12-ին Նաւթլուխ կայարանի մօտ, վաճառական Խաչատուր Տէր-Պօղոսեանի նաւթային պահեստին մօտենում են ատրճանակներով զինված 4 չարագործներ. նրանցից մէկը մնում է մուտքի մօտ, իսկ երեքը, մտնելով պահեստը իբր թէ նաւթ գնելու պատրուակով, Տէր-Պօղոսեանից փող են պահանջում։ Վերջինս սկզբում ասել է, որ ինքը փող չունի։ Բայց երբ նրանք յիշեցրին իրանց գալուց առաջ ծախած նաւթից ստացած 80 րուբլու մասին։ և սկսեցին սպառնալիքներ կարդալ, Տէր-Պօղոսեանը նրանց տուեց 80 րուբլին։ Չարագործները փողերը ստանալուն պէս հեռացան։ Նրանց հետևելու համար կառքով շտապեց Տէր-Պօղոսեանը, վերցնելով իր հետ Նաւթլուխ կայարանի ժանդարմ Լօգինեվին և, նրա հետ միասին հասնելով չարագործներին, երեքին բռնել են, իսկ չորրորդին աջողվել է փախչել։ Բանվածները իրանց անուններ են՝ Գանձակեցի Գրիգ. Շամիրեան (կօշկակար), տեղացի Վար. Կարապետեան, Էջմ. գա. բն. Ս. Մուրադեանց։ Շամիրեանի մօտ գտնվել է 80 րուբլի։ Նրանց մօտ զէնք չի եղել։ Ըստ երևոյթին թագցրել են ճանապարհին։ Բռնվածները հրաժարվել են ասել 4-րդի անունը։ Այդ առիթով Խաչ. Տէր-Պօղոսեանը պատմեց հետևեալը. «Յուլիսի 12-ին, մի անյայտ հայ երիտասարդ ներս մտաւ իմ բնակարանը և պահանջեց ինձանից 500 րուբլի յօգուտ Դաշնակցութեան։ Իմ առարկութիւններին, որ այդպիսի մի գումար վճարելը իմ ոյժերից վեր է, նա համաձայնվեց ստանալ 100 րուբլի և հեռացաւ, խոստանալով ընկալագիրը յաջորդ օրը բերել։ Դէպքից մի քանի օր յետոյ ես հանդիպեցի յիշեալ երիտասարդին Վօրոնցովի կամուրջի մօտ, որը դարձեալ դիմեց ինձ և պահանջեց 10 րուբլի, բացատրելով որ զէնք է առնում և փողը, 10 րուբլի, պակասում է. նկատելով, որ նա խաբէութեամբ փող է ուզում կորզել, ես պահանջեցի նրանից գնալ կազմակերպութեան մօտ՝ իր անձնաւորութիւնը ստուգելու համար, բայց նա անյայտացաւ բազմամարդ հասարակութեան մէջ։ Ես համոզվեցի, որ խաբեբաների զոհ եմ դարձել»։

«Рус. Слово» լրագրի խմբագրութիւնը Պարիզից ստացել է տեղեկութիւն Ալէքսանդր Գրեղերի մասին, որը իրան այնտեղ անուանում է եղել Պետական Խորհրդի անդամ։ Պարիզի բոլոր լրագիրները լի են Գրեղերի սխրագործութիւնների նկարագրութեամբ, որը իր կնոջ հետ միասին հիւր է եղել մարկիզուհի դէ-Բարելենի մօտ և գողացել է նրա բրիլիանտի մատանին 60,000 ֆրանկ արժողութեամբ։ Գրեղերը յայտնել է, որ մատանին վերցրել է մոռացմամբ։ Սակայն իրողութիւնը այն է, որ նա նոյն իսկ Պետական Խորհրդի անդամ էլ չէ եղել, այլ եղել է մի հասարակ պաշտօնեայ ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ։

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան կից հիմնված առանձին խորհուրդը

մշակել է նոր կանոններ բէալական դպրոցների համար. ծրագրի մէջ մտցնվում է իբրև պարտադիր՝ ռուսաց մի քանի նոր գրողների ուսումնասիրութիւնը. եկեղեցական-սլաւօնական լեզուն վերացվում է և նրա փոխարէն մտցնվում է հայրենի օրէնսգիտութիւնը։

—

«Рус. Инвалидъ» լրագիրը նկարագրում է ապրիլի 30-ին Տօկիօյում տեղի ունեցած ճապօնական զինւորների զօրահանդէսը կայսրի ներկայութեամբ։ Այդ զօրահանդէսին մասնակցել են 31,203 օֆիցէրներ և զինւորներ Օյամայի հրամանատարութեամբ։ Զօրահանդէսին մասնակցել են պատերազմի դաշտում եղած բոլոր գնդերի ներկայացուցիչները։ Ի ցոյց են եղել դրված պատերազմական ամբողջ աւարը։ Ճապօնական տեղեկութիւնների համաձայն նրանք խլել են ռուսներից 900 հատ թնդանօթներ և գնդակացիրներ, հրացաններ՝ 110,548, պաղ զէնքեր՝ 6,455, կառքեր ու սայլեր՝ 4,800, սթերքներ ծանր թնդանօթների համար՝ 17,937, թեթև թնդանօթների համար՝ 242,618, փամփուշտներ՝ 25,713,766, օդապարիկներ՝ 2 հատ։ Դեռ չեն յիշված գրաւված ամբողջ նաւատորմը և տրանսպօրտները։

—

Հաւաստի աղբիւրներից տեղեկացել է «Товарищъ» լրագիրը, որ Հերցենշտէյնի սպանութեան համար կասկածւող Տիխօն Զապօյլսկին արդարև ազատված է բանտից սրանից մի քանի օր առաջ, բայց ոչ մինիստրների նախագահի կարգադրութեամբ, այլ զինւորական դատաստանական իշխանութեան որոշումի համաձայն, որովհետև վերջինս ոչ մի յանցանք չէ գտել Զապօյլսկու գործում, որպէս զի կարելի լինէր նրան դատել Պետական Դումայի նախկին անդամ Հերցենշտէյնի սպանութեանը մասնակցելու համար։

—

«Петерб. Газ.» լրագիրը հաղորդում է, որ նոր դաշնակցութիւն է կազմվում, որը ակամայից իր վրա լուրջ ուշադրութիւն է գրաւում. դա մենամարտների դաշնակցութիւնն է։ Մօտ 90 անդամ ունի այդ դաշնակցութիւնը, որոնք նպատակ են դրել հեռևել պօրուչիկ Սմիրնօվի օրինակին և մենամարտութեան հրաւիրել հասարակական գործիչներից շատերին։ Այս վերջինների թւում ի միջի այլոց գտնվում են Պետական Դումայի նախկին անդամներից մի քանիսը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Սալմաստ, յուլիսի 26-ին.

Սար փարաստի և ազայական հարստահարութիւններ և կամայականութիւններ Սալմաստում նոր երևոյթներ առաջ բերին։ Փաթաւուր աարաբնակ գիւղը, որ միայն մօտ 60 տուն բնակիչ ունի, այս վերջի երկու տարվայ մէջ 2700 թուման տուգանք է տուել. այս թիւը մի քիչ անհաւատալի է թւում, բայց երբ մատի վրա քեզ հաշւել են ներկայացնում և պատրաստ են հանգամանօրէն և վկաներով հաստատել, ստիպված ես լինում հաւատ ընծայել։ Մի գիւղ, որ իր յօժար կամքով 50—60 թուման չի կարող տալ մի ուսուցչի համար իր աղքատիկ լինելը պատճառ բռնելով, Թոպպուզի, բռնութեան ազդեցութեան տակ հազարներ է տալիս։ Չի կարող չը տալ. հայհոյում, ծեծում են. չի կարող չը տալ. բանտարկում, չարչարում են. մարմնական տանջանքից զերծ լինելու համար մարդ ինչ զոհողութիւն ասես կանի, երբ բողոքելու, երբ ինքնապաշտպանութեան, համանման եղանակով հակառակորդին պատասխանելու ոյժ, հնարաւորութիւն չունի։ Բայց փաթաւուրցիկ այս անգամին կարողացան դիմադրել, որովհետև «դանակն ոսկորին էր հասել», բուռն կերպով բողոքեցին բարձր իշխանութեան և ազատվեցին սար փարաստի սատրապութիւնից։ Փաթաւուրցիների օրինակին հետևեցին, սրանց ազգակից և վիճակակից խոսրովաւացիք. նրանք էլ աջողվեց հանգստանալ սար փարաստի թաթից։ Ուրախալի երևոյթ է սա, որ ցոյց տուեցին մեր հարևանները անշարժութեան, սարկութեան քնից մի փոքր սթափվելու նշաններ ցոյց տալով, մի պակասութիւն, որի համար շատ էին մեղադրվում իրանց դրացի քրիստոնեաներից։ Այս շարժումը միմիայն սակայն ասորիների մէջ չը սահմանափակվեց, այլ սար փարաստի լուծը թօթափելու տենդով վարակվեցին և հաֆթվանցիք. դրանց էլ աջողվեց իրանց բողոքը լսելի անել տալ, դրանք էլ ազատագրված են համարվում, եթէ սակայն այս բացառիկ երկրի բացառիկ իշխանութեան մի հրաման մի օր էլ յանկարծ երկրի փոփոխված դրութիւնը մի ուրիշ կերպ չայլափոխի...

Ուրիշ տեսակ է սակայն Փայաջուկի խնդիրը, որ այս բոլէխս հրատապ դրութեան մէջ է. այդ զուտ հայաբնակ գիւղը (350 տնից աւելի է) աղայական է։ Փայաջուկի աղա Հաջի-Թաղին խական աղա է, այսինքն դրան ամենայն իրաւամբ կարելի է վամբիր, sangsue և այլ անուններ տալ։ Փայաջուկցիք երկու ամսից ի վեր բողոքի, բանակցութեան մէջ են Թաւրիզի իշխանութեան հետ թէ յատուկ պատգամաւորութեան միջոցով և թէ հեռագրով (օրերով՝ խմբովին և հերթով Դիլմանի հեռագրատանը գիշերում են անմիջական հարցպատասխանի համար)։ Փայաջուկցիների գանգատի, դժգոհութեան պատճառը սա է. Հաջի-Թաղին Փայաջուկ գիւղի գնման (իշխանութիւնից) կապալայի հիմունքով (որով նա տիրում է Փայաջուկին) իրաւունք ունի երկրագործական արդիւնքների միայն 8-ից 1-ը վերցնել իբր տասանորդ, այն ինչ Հաջի-աղան երրորդ ($^1/_3$) մասն է պահանջում, բացի մալեաթից (հողային հարկ)։ Այս բացարձակ անխղճութեամբ նա երկար ժամանակից ի վեր քամում-ցամաքեցնում էր խեղճ փայաջուկցուն և վերջինները յանցաւոր կամակատարութեամբ տանում-դիմանում էին. բայց դրանք էլ վերջապէս սթափվեցին և ձայն բարձրացրին այդ անգութ, արիւն քամ աղայականութեան դէմ և կռիւ են մղում, և թէև այժմ այնքան էլ պարզ չէ, թէ յաղթութիւնը ո՛ր կողմ պիտի մնայ, և թէև Հաջի-Թաղին նշանաւոր կալուածատէր դրամատէրերից է, վալեաթի շատ մօտիկ անձերից, այնու ամենայնիւ յոյս կայ, որ եթէ հնար չը լինի հայերի կողմից գիւղը գնելու (ինչպէս Սալմաստի մի քանի գիւղեր գնված են նրանց բնակիչների հաշւով), սակայն որոշ բաւականութիւններ կը տրվեն իրաւացի դժգոհ փայաջուկցիներին։

Փայաջուկի այս յայտնի խնդրի առիթով քանի օր առաջ տեղի ունեցաւ սիրտ ճմլող, սարկութեան դառնութիւն զգացնող այս եղելութիւնը։ Ասացինք, որ այս խնդիրը դեռ անվախ է և թէ բողոքը, բանակցութիւնը դեռ շարունակվում է փայաջուկցիների և Թաւրիզի իշխանութեան հետ, բայց Հաջի-Թաղին, երևի սաստիկ բարկացած տրամադրութեան տակ, հեռագրով հրամայում է Բաշ-Քեանդի (Թրքաբնակ) գիւղացիներին, որ գնան և Փայաջուկի խոզան (չը հերկած) հողերը վարեն. այն հողերը, որ հարիւրաւոր տարիներից ի վեր «որդոց որդի» հայի դառն քրտինքով մշակված էին, դրանց անվիճելի, ճշմարիտ սեփականատէրը մի օրվայ մէջ տեսնում է, որ օտարներն են տիրում. ինչո՞ւ, որովհետև աղան բարկացել է, պէտք չէր բարկացնէին աղային, որովհետև մշակողները համարձակվել են մտածել թէ՝ ինչո՞ւ մենք դատենք, ուրիշն ուտի. պէտք չէ այդպէս մտածել և խօսել, ապա թէ ոչ աղան կը բարկանայ և ուրիշին կը տայ հողերը. իր հողերը չե՞ն. իրաւունքն իրանը չէ՞. ինչ ուզի կանի...։ Բաշ-քեանդիներ իրանց տասնեակ գութաններով մի երկու օր Փայաջուկի հողեր հերկեցին վերջիններիս հաշւով էլ (աւելյաներով) կերակրելով իրանց եղ-գոմէշները, սակայն, աղայի հրամանը գլուխ չեկաւ, և բաշ-քեանդցիք յետ դարձան իրանց տեղերը, երևի, աղայի բարկացոտութեան չափս ցոյց էր տրվել իշխանութեան կողմից...

Սալմաստում եղած (հանգստացող) բօփչիներր, սար-բազներր (թնդանօթաձիգ և հետևակ զօրք) կանչվեցին Թաւրիզ կազմակերպվելու և պատրաստ դրութեան մէջ լինելու...

Հաֆթվանի երկու որբանոցների (շվեյցարական և շվէդական), որոնք պաշտօնապէս Թաւրիզի ֆրանսիական հիւպատոսութեան պաշտպանութեան տակ են գտնվում) տնօրէնները Թաւրիզի ֆրանս. հիւպատոսի միջոցով ներքին գործերի մինիստրից ստացան զեկուցագրեր, որոնցով մինիստրը ցաւօք սրտի յայտնում է, որ եթէ որբանոցները չը տեղափոխվեն դէպի Ներսէդ, Թաւրիզ և այլն քաղաքներ, եթէ միայն Հաֆթվանի պէս սահմանագլխին մօտիկ մի գիւղում, այդ դէպքում պարսից իշխանութիւնը չէ կարող պատասխանատու լինել ներկայ խառն ժամանակի պատճառով։

Ցոլհ.

Ց. Գ.—Քրդերն սկսեցին իրանց սովորական գործ-թալանը անել. մի քանի խումբ չարդաներ (ազատախումբ) դուրս են ընկել. բարեբաղդաբար, դեռ սպանութիւններ չը կան։ Կառավարութիւնն էլ առաջն առնելու համար ընկել է իր սովորական ապիկար իբարանցման մէջ. տեսնենք ինչո՞վ կը վերջանայ այս՝ ինչպէս ասում են՝ «աստուծոյ պահած» երկրում յաճախակի տեղի ունեցող այս վերջին զուլումը։ Ց.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

18 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 օգոստոսի։ Թուրքեստանի գեներալ-նահանգապետ գեն.-լէյտ. Սուբօտիչը նշանակված է Պետական Խորհրդի անդամ։

ՍԱՄԱՐԱ, 17 օգոստոսի։ Կրակը հանգցնելու Դերգաչի գիւղն եկած պրիստաւը, չը նայած իր յորդորանքին, գիւղացիների կողմից ենթարկվեց քարէ տարափի։ Պահակները պատասխանեցին համազարկերով. կան վիրաւորվածներ և սպանվածներ։ Հանգստութիւնը վերականգնեց հետևակ գնդի գալստեամբ։

ՆԻԺՆԻ-ՆՈՎԳՈՐՈԴ, 17 օգոստոսի։ Օգոստոսի 16-ին նոր բացված համառուսական ժահմեդական համագումարին ներկայ էին 50 հոգի։ Նախագահում էր Պետական Դումայի նախկին անդամ Թօփչիբաշեվը։ Խորհրդակցութիւնը թուրքերէն լեզուով է տեղի ունենում և գռնափսկ։ Հաստատվեց թուրքական քաղաքական դաշնակցութեան ծրագիրը, որ մօտ է կադետների կուսակցութեան և տարբերվում է նրանից միայն դպրոցական-կրթական հարցերում։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 օգոստոսի։ Շնորհիւ հացաբեռ բանւորների շարունակվող գործադուլի—առևտուրը կանգ է առել։ Ապրանքները կուտակվելով բաց երկնքի տակ — փչանում են. վնասները անհաշիւ են։

Կ. ՊՈԼԻՍ, 17 օգոստ.։ Բ. Դուռը անհանգիստ լինելով բօլգարական զօրքերի սահմանից շարունակ տեղափոխվելուց և սահմանային վերջին միջնադէպքերից,—այդ առիթով մի բողոքագիր է ուղարկել Սերբիային։ Միւս կողմից սահմանում զօրքերը ուժեղացրած են, իսկ սահմանապահ զօրքերին հրամայված է պատրաստ լինել։

ՆԻՒ-ԵՈՐԿ, 17 օգոստ.։ Չիլից հաղորդում են, որ այնտեղ ուժեղ ստորերկրեայ ցնցումներ են զգացվել, որից ազգաբնակութիւնը պանիկայի մէջ է։

ԼՈՆԴՈՆ, 18 օգոստոսի։ «Մօրնինգ Պօստը», Շանխայից հաղորդում է, որ արտաքին մեծ պետութիւնների պետական կազմը ուսումնասիրելու համար առաքված մանդարինների կուսակցագիրը քննելու ժամանակ, ժողովի մէջ սկզբում տարաձայնութիւններ են եղել։ Մանդարինները գլուխ կանգնած Տաւրդաէն մեղադրում էր այն պաշտօնեային, որ ընդդիմադրել էր սահմանադրութիւն մտցնելուն։ Վերջի վերջոյ ժողովը յանգել է սահմանադրութիւն մտցնելու մտքին. և արդէն այդ առիթով մի հրովարտակ է հրատարակված, որով խոստացվում է սահմանադրութիւն մտցնել, չորոշելով ժամանակը և յետագայ մանրամասնութիւնները։

ԻԺՈՎԿԱ, 18 օգոստոսի։ Հարթանկեց երեկոյեան նեռած ռումբից վիրաւորվել են 16 հոգի, որից 3-ը ծանր։ Ռմբաձիգը բռնված է։ Նա վիրաւորված է։

ՍԱՄԱՐԱ, 18 օգոստոսի։ Պատերին կպցրած է նահանգապետի յայտարարութիւնը, որով յորդորվում է չը վիրաւորել զօրքին, սպառնալով զէնք գործածել։

ԳՐՕՆԻՆԳԵՆ, 15 օգոստոսի։ Երեկոյեան համալսարանում հրդեհ ծագեց։ Ենթադրում են, որ անկարելի կը լինի շինութիւնը ազատել հրոյ ճարակից։

19 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 18 օգոստոսի։ Ներքին գործերի մինիստրութեան խորհրդի օգոստոսի 17-ի նիստում մատակարարողական գործի առիթով վճռվեց սերմացու ցորենի յետ գրնման վերջնական ծախսերի համար Պենզայի նահանգական վարչութեան յատկացնել 125,000 րուբլի մատակարարողական ծախսերի համար Վորօնէժի նահանգին 300,000 Կազանի նահանգական զեմստվօի վարչութեան՝ 500,000 րուբլի։

ՎԱՐՇԱՎԱ, 18 օգոստոսի։ Վարշավա քաղաքի և Վարշավայի գաւառի ժամանակաւոր գեներալ-նահանգապետ նշանակվել է Պետերբուրգի գնդի հրամանատար գեներալ Բէկէր։

ՏՕԿԻՕ, 18 օգոստոսի։ Քայաշին հիւանդութեան պատճառով ժամանակաւորապէս թողնում է արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնը. նրան կը փոխարինէ մարկիզ Սաիօնձի։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 18 օգոստոսի։ Բարձր կրթական հիմնարկութիւնների գլխաւորների նիստը ցանկութիւն յայտնեց, որ ադմինիստրացիան միջոցներ ձեռք չառնի այդ հիմնարկութիւնների դէմ առանց նախնական յարաբերութիւնների մէջ մտնելու ուսումնարանական վարչութեան հետ։ Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրը ներկայացրել է մինիստրների խորհրդին. որտեղ կը պաշտպանի այդ ցանկութիւնը։ Բարձրագոյն ցանկութեամբ Ստօլիպինը տեղափոխվում բնակութեան համար ձմերային պալատը։ Հիմքից զուրկ են Պարիզի բօրսայում տարածված այն լուրերը, որ իբր Ստօլիպինը թողնում է իր պաշտօնը, որը նորից Վիտտէն կը բռնի։

ՕՐԵՕԼ, 18 օգոստոսի։ Բրեանսկի գաւառում գործարանական շրջանում խլրտումներ են սկսվել։ Սօցիալ-դեմօկրատները կազմակերպում են միտինգներ։ Տարածվում է Վիբօրգեան կոչը։

ԱՐԴԱՏՕՎ, 18 օգոստոսի։ Գաւառում ամեն օր հրդեհներ են։

ՏՈՒԼԱ, 18 օգոստոսի։ Վենեվսկի գաւառի Ստեպլենսկայի գիւղում հրդեհը ոչնչացրեց 25 տուն, վնասվածների կարիքը շատ մեծ է։

ՍԱՐԱՏՕՎ, 18 օգոստոսի։ Երկրորդ օրն է, որ գործադուլ են արել հացթուխները։ Քաղաքը առանց հացի է։ Գործադուլի ղեկավարներ չը կալանաւորված են։

ԲՈՒԴԱՊԷՇՏ, 18 օգոստոսի։ Չեխերի պատգամաւոր Կլօֆաչը խօսակցութեան ժամանակ յայտնեց, որ ունգարացիք և չեխերը պէտք է մոռանան իրանց հին փոխադարձ հակառակութիւնները և միանան կռւելու համար համգերմանիզմի դէմ և դիմադրեն գերմանական ազդեցութեան տարածվելուն Բալկաններում և Փոքր-Ասիայում։

ՏՕԿԻՕ, 18 օգոստոսի։ Ճապօնիան յատկացրեց 10 միլիօն ֆունտ ստերլինգ 1912 թւականի համաշխարհային ցուցահանդէսի համար։

ԼՈՆԴՈՆ 18 օգոստոսի։ Ռիբօն հաղորդում է Կալկաթայից, որ սաստիկ հեղեղի պատճառով Բենգալիայում սով է սկսվել. Երկաթուղային բանւորների մէջ սկսվեցին խառնակութիւններ։

ԿԱԼՎԱՐԻԱ, 18 օգոստոսի։ Պետական Դումայի նախկին անդամ Պետկօվսկին գեներալ նահանգապետի հրամանով արձակված է բանտից։

ՄԱԼՕ-ԱՐԽԱՆԳԵԼՍԿ, 18 օգոստոսի։ Բանտարկված է նախկին Պետական Դումայի անդամ Կուկանօվը։

ՄԻՏԱՎԱ, 18 օգոստոսի։ Թուկկումսկում, Թալսենկում և Գրոբինսկի գաւառներում սկսվել են կողոպուտներ։

ՄՈՍԿՎԱ, 18 օգոստոսի։ Արհեստակցական դաշնակցութիւնները մտադիր են ոչ մի մասնակցութիւն չունենալ ներկայ մոմենտի քաղաքական կեանքին, այլ լարել բոլոր ոյժերը սոսկ արհեստական շահերը զարգացնելու համար։

ՄՈՍԿՎԱ, 18 օգոստոսի։ Կազմվում է ռուսաց ժողովրդական կուսակցութիւն հետևեալ ծրագրով.—Ռուսաստանի միութիւն և միապետութիւն, խաղաղ վերածնութիւն, ազգայնական քաղաքականութիւն, օտարազգիների հարցի լուծումն, առանց Ռուսաստանի անբաժանելութեանը վնաս հասցնելու։ Հրէական հարցի նկատմամբ սիօնիստների հայեացքն է ընդունում, այսինքն հրէական անկախ պետութիւն Ռուսաստանից դուրս և մտադիր է այդ նպատակի համար ժողովարարութիւն բաց անել։

ՎԱՐՇԱՎԱ, 18 օգոստոսի։ Այսօր առաւօտեանից քաղաքի մի քանի թաղամասերում խուզարկում էին բոլոր անցորդներին անխտիր կերպով։ Փողոցում երթևեկութիւնը դադարել է։ Տեղի են ունեցել ձերբակալութիւններ։

ՕՐԵՕԼ, 18 օգոստոսի։ Գիշերս տեղ հասցրին 100 նաւաստիներ, որոնց բանտարկելու են։ Նրանք սկսեցին խռարանցում գցել, բայց կարգը վերականգնեց բերդային ադմինիստրացիայի ձեռքով։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրոնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։
ԱՌԱՒՕՏԵՆԸ
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական, վեներական (սիֆիլիս) և միզական հ.
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի. ներքին և ներքայինի։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական և վիրաբուժութիւն։
Զ. Ի. ԲԱՐԱՆԱՍՈՒՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.
Ի. Կ. ԳԶԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի
Ա. Գ.ԽԱՐԱԴՋԱՆԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԳԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇԷՆԲԵՐԲԻՆԱ—1½—3 ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.

ԽՐՈՆԻԿՆԵՐԸ
Ա. Մ. ՓՈՒԳԻՆՕՎ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց և ծաղկահատ.
Ն. Գ. ԱՐՇԱՆՑ—7—7½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Վճարը 50 կ. Աղքատները ձրի։ Հիւանդանոցը (կոնսուլտացիա) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝ բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Չը նայած որ քաղաքային վարչութիւնը հաստատակամօրէն պահանջեց քաղաքային հողատէրերից, իրանց դատարկ և անշէն հողաբաժինները ցանկապատով պատել, ինչպէս այդ պահանջում են պարտադիր կանոնները, մի քանի հողատէրերի կողմից խնդրագրեր են ներկայացվում վարչութեան, որ իբր այդ պահանջը շատ ճնշիչ է, որով մատնանշում են այն հանգամանքի վրա, որ յիշեալ հողաբաժինները, որպէս անշէն, օգուտ չեն բերում։ Աւելորդ գրութիւնից խուսափելու համար, վարչութիւնը յայտարարում է, որ այդ յայտարարութիւնները կը մնան անհետևանք, նախ և առաջ այն պատճառով, որ այդ պահանջը, որ հիմնված է դումայի որոշումների վրա, պարտադիր է, ինչպէս քաղաքացիների, այնպէս և վարչութեան համար. 2) շատ անսալած փողոցներ քաղաքի ծայրերում ծածկվում են կեղտով և հողով, 1) որ բացառապէս կուտակվում են անցանկապատ, դատարկ հողաբաժիններից. 3) հողաբաժինների անօգտակարութեան վրա մատնանշելը յարգելի պատճառ չէ կարող ծառայել, որովհետև քաղաքի սահմաններում այդ հողաբաժինների անմարդաբնակ թողնելը պատճառ է դառնում գոյութիւն ունեցող բնակարանների թանգացման և ծագում է այն ցանկութիւնից, թէ մի գուցէ այդ հողաբաժինների գները բարձրանան, որով ստեղծում է նրանց ժամանակաւոր անօգտակարութիւնը։ Ի նկատի ունենալով վերոգրեալը, քաղաքային վարչութիւնը յամառ կերպով կը պահանջէ ցանկապատով պատել յիշեալ հողաբաժինները, իսկ հակառակ դէպքում հողատէրերին կենթարկէ պատասխանատուութեան, որի համար և խնդրում է հենց այժմ և եթ ձեռնարկել ցանկապատի կառուցման։

1—1

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը

յայտարարում է, որ կենտրօնական հիւանդանոցը վերանորոգութեան պատճառով ՓԱԿՎԱԾ է օգոստոսի 21-ից մինչև սեպտեմբերի 1-ը։ Բժշկութեան դիմող հիւանդները կարող են դիմել հիւանդանոցի հետևեալ բաժանմունքները.

1) Կուկիայի բաժանմունքը, 9-րդ քաղամաս, Աւճալեան հրապարակ։
2) Դիդուբէյի բաժանմունք—10-րդ քաղամաս, Ելիզավէտինսկայա փող., տ. Խօջամիրեանի։
3) Խարփուխի բաժանմունքը, 6-րդ քաղամաս, Վօրօնցովսկայա փողոց, տ. № 65։
4) Հաւլաբարի բաժանմունքը, 7-րդ քաղամաս, Կախետինսկայա փողոց, № 16

1—2

„Գուտտենբերգ“

գրավաճառանոցում ծախվում են
«Թուաբանական խնդիրներ և օրինակներ», ա. մաս, փոխադրութիւն Ար. Սպարապետեանի . . . . . 30 կ.
Նոյնը բ. մաս . . . . . 30 կ.
Նոյնը գ. մաս . . . . . 30 կ.
Գումարով գնողներին զեղջով
Դիմել՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ «Гуттенбергъ».

1—10

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԱԲՈՎԵԱՆԻ
ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ
(Գիւղական կեանքից)
Գինն է 30 կոպ.
Գումարով առնողներին՝ զիջում
Գրքոյկների զուտ արդիւնքը նշանակված է հայ աղէտեալների օգտին։
Դիմել՝ հայ գրավաճառներին կամ հեղինակին՝ на Великокняж. ул. лѣсопильня Бабдумова и Ко.

1—5

ԴՊՐՈՑ ԵՒ ՊԱՆՍԻՕՆ
Գ. Լ. ԿՈՒՉԱՆՕՎԻ

Ընդունում է և պատրաստում է աշակերտներին բոլոր միջնակարգ դպրոցների համար։ Աշակերտների ընդունելութիւնը գիշերօթիկ, կէսգիշերօթիկ և երթևեկներ օգոստոսի 19-ից։ Աւանդվում են նաև ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզուները։ Ուսման սկիզբն է սեպտեմբերի 2-ից։ Կուկիա (Միքայէլեան պրոսպ.), Սեմենօվսկայա փողոց, № 13։
(կ.ե.հ.) 1—3

Հարկաւոր է մի վարժուհի երեք օրիորդ երեխաների հետ պարապելու համար։ Հասցէն՝ Ֆրէյլինսկայա փողոց, № 3. բնակարան Տէր-Մինասեանի։

1—3

Օրինակելի մի բնտանիքում ցանկանում են
ՆԱԽԼԷԲՆԻԿՆԵՐ
(ուսանողներ)
Կարելի է դասերի կրկնութեամբ (բեպետիտօվկա)։
Սուրբէնյայա փող., տ. № 36. հարցնել կար և ձեւի դպրոցում, վերին յարկում։

1—3

Ս. Գ. Տէրմազանեան

Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր 9 ժ.—2 ժ. և երեկոյեան 4—7 ժամը։ Երևանեան հրապարակ, տ. Գուրգէնովի № 7. պօեղ նօտար Մղեբրովի։ (Ե.հ.շ.) 41—100

ԿԱՐ ՈՒ ՁԵՒԻ
ԵՒ
ՁԵՌԱԳՈՐԾԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

Աշակերտուհիների ընդունելութիւնը սկսվում է օգոստոսի 16-ից մինչև սեպտեմբերի 5-ը։

Աւանդվում են՝ ռուսերէն և թուաբանութիւն (անգրագէտների համար)։

Վճարը՝ ամսական 2 րուբլի, իսկ կար ու ձևի ամբողջ դասընթացքի համար՝ ըստ կարողութեան։

Պատուէրներ, տիկնանց զգեստներ և ձեռագործներ ընդունվում են սեպտեմբերի 1-ից։ Դասաբանդում են հմուտ ուսուցչուհիներ։

Ընդունելութիւն ցերեկվայ ժամը 11—2-ը։ Սուդերնայա, 36։

1—8

Պահանջեցէք ամեն տեղ «ՕԴՕԲՐԻՆ»
Միայն Միխաիլ Լեբեդևի
„Этикетъ утвержденъ прав.“ մակագրութիւնով

Գլխաւոր պահեստատեղին դեղագործական ապրանքների վաճառման Կովկասեան ընկերութեան մէջ—Թիֆլիս, Բագու, Բաթում։
10, 20, 30 13—40

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ
ԵՒ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ
Ս. Վ. ԱՐՂՈՒԹԵԱՆ - ԵՐԿԱՅՆԱԲԱԶՈՒԿԻ
(Միքայէլեան փող. № 138 սեփ. տ.)

Պարապմունքների սկիզբն է սեպտեմբերի 1-ին։ Պատրաստում են երեխաներին բոլոր ուսումնարանների համար, մինչև 5-րդ դասատուն։ (1, 13, 17, 20, 24, 27, 30) 2—7

Կովկասի ուսումնարանական շրջանի պ. հոգաբարձուի թոյլտուութեամբ բացված են
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐԻ ԵՒ ՐԵԿՈՅԵԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐ
մայրերի եւ դաստիարակչուհիների համար
Թիֆլիս, Միքայէլեան փողոց № 138.

Դասընթացը միամեայ է։ Ուսուցանելու առարկաներն են. մարդակազմութիւն, հիմունքներ բնախօսութեան և մանուկ հասակի առողջապահութեան առաջին օգնութիւն, ընդհանուր տարրական քիմիա, կենդանաբանութիւն և բուսաբանութիւն, մանուկ հասակի հոգեբանութիւն, մանկական գրականութիւն, մանկական պարտէզների տեսութիւն և գործնական զբաղմունքներ։ Դասընթացներին կից կան և վրաց լեզուով բաժանմունքներ։ Տարեկան վարձն է 50 րուբլի որը կիսամեակներով է վճարվում։ Դիմումների ընդունելութիւնն է սեպտեմբերի 15-ից։ Դասընթացների հիմնադիր Ս. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկ։
(2, 12, 20, 30) 3—5

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
Գ. ՎԱՆՑԵԱՆԻ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ
1) ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ աշխարհաբարի, մեծերի համար . . . . . 75 կ.
2) ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ, ստորին դասարանների համար . . . . . 25 կ.
3) ՀԱՅ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ, Բ. տպ., մեր բոլոր յայտնի հեղինակների կենսագրութեամբ . . . . . 1 ր.
4) Տպագրվում են. համառօտ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ, պատկերազարդ, ծխական դպրոցների համար . . . . . 50 կ.
6) ՓՈՔՐԻԿ, ԳՐՊԱՆԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ . . . . . 5 կ.
Դիմել՝ Тифлисъ, Коммерческое училище, Ванціанъ և կամ գրավաճառներին։
Գումարով առնողներին 20% զեղջ։
(Ե. Հ. Կ.) 3—20

ՅՈՎՍԷՓ ՄԵԼԻՔ-ՋՀԱՆԵԱՆՑԻ
ԴՊՐՈՑ-ՊԱՆՍԻՕՆՈՒՄ

Ընդունվում են աշակերտներ՝ գիշերօթիկ և երթևեկ, որոնք պատրաստվում են բոլոր միջնակարգ դպրոցների համար։ Աւանդվում են հետևեալ լեզուները՝ ռուսերէն, հայերէն, գերմաներէն, ֆրանսերէն և լատիներէն։
Тифлисъ, Гаиовская ул. № 7.
(օգոս. 17, 20, 22, 24, 27, 29, 31 սեպ. 1, 3 և 5) 2—10

Թիֆլիսի Մողնու ս. Գէորգ եկեղեցու ծխական հոգաբարձութիւնը այսու յայտարարում է, որ՝
ԳԱՅԻԱՆԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԴՊՐՈՑԸ

վերաբացվում է առաջիկայ սեպտեմբերի 1-ից երկու նախապատրաստական և առաջին հիմնական դասարաններով։ (Իսկ տարիները աստիճանաբար կը բացվեն յաջորդ դասարանները՝ միջնակարգ դպրոցի ծրագրով։
Դպրոցը և նրա գրասենեակը գտնվում են Սօլոլակ, Պասկեվիչի փողոց, տուն Տէր-Աստուրովի № 13 (улица Паскевича, домъ Теръ-Асатуровы, Сололаки).

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԸ ԿԱԶՄՎԱԾ Է

Աշակերտուհիների համար խնդիրները ընդունվում են ներկայ օգոստոսի 15-ից մինչև 24 ը. իսկ 25-ին առաւօտեան ժամը 9-ին այն ամենքը, որոնք մինչև այդ օրը խնդիրք ներկայացրած կը լինեն, այլ և նախկին աշակերտուհիները, որոնց վկայականները մնում են դպրոցում, հրաւիրվում են ներկայանալու դպրոցը՝ քննութեան ենթարկվելու համար։
Ուսման վճարը որոշված է 20 րուբլի՝ երկու նախապատրաստականների համար և 30 ր.՝ առաջին հիմնական դասարանի համար։ Վճարի կէսը տրվում է օգոստոսի 25-ից մինչև 30-ը։ (Ձրիավարժների թիւը լինելու է բոլոր աշակերտուհիների թւի մի տասներորդը)։
(օգ. 3, 6, 12, 20, 25, 30) 4—7

ՆԿԱՐԻՉ Բ. ՃԷՊԷՅԵԱՆԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ
Պատկերների, խաչվառների, խաչկալների եւ ոսկեզօծերի
արհեստանոց. ընդունվում են ՄԻԱՅՆ պատուէրներ։ ՉՈՒՆԵՒՈՐ եկեղեցիներին տրվում է ապառիկ
Պատուէրները կատարվում են ընտիր ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱԿՈՎ
Тифлисъ, Косая ул. № 9, Б. Джебеяну. ցուցակը և պայմանները ուղարկվում են ձրի։
(հ. կ.) 2—5

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՆՁԱՆՑ ՀԱՄԱՐ
(Тифлисъ, Сололакъ, Лермонтовская ул. № 15)

Առևտրական Կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշւապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատեստատներ։
Աւանդելի առարկաները սրանք են՝ 1) Առևտրական Տնտեսութիւն. 2) Առևտրական Թուաբանութիւն. 3) Հաշւապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային). 4) Թուաբանութիւն համրիչի վրա. 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Առևտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը։
Ձրի ուսուցումն ցանկացողներին գրող մեքենայի վրա։ Պարապմունքները կատարում լինում են ամեն օր։
Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից. Ամենայն օր, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 12-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 6-ը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլոլակում, Ալէքսանդր Փրիդօնովի տանը № 9, Սերգիևսկայա և Լերմոնտովսկայա փողոցների անկիւնում։ Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս կուրսեր հիմնողի բնակարանում։ Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ С. П. Мануэльянцу. (կ. չ.) 13—25

Ֆրանսիական Շոգենաւային Ընկերութիւն
«ՄԵՍՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ» — «MESSAGERIES MARITIMES».

28-ին օգոստոսի (10-ին սեպտեմբերի ըստ ն. տ.) մեկնելու է Բաթումից, երեկոյեան ժամը 5-ին, առաջնակարգ «Danube» շոգենաւը, հանդիպելով՝ Տրապիզոն, Սամսոն, Կ. Պոլիս, Դարդանէլ, Զմիւռնիա, Պիրէյ, Քալամաթա, Մարսէյլ, Հավր և Լօնդօն։
Ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակները մինչև Պարիզ, նոյնպէս և մինչև Շանհայ (Չինաստանում) Հեռաւոր Արևելք գնացողների համար, կարելի է ստանալ Թիֆլիսում կերպ-նակի պակասեցրած գներով։
Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների համար դիմել ընկերութեան Թիֆլիսի գործակալ պ. Վ. Ցակոբեանին, նախկին Արծրունու կալուածքում, թիւ 127 գրասենեակը, հեռախօս՝ թիւ 608։ Գրասենեակը բաց է 9—1 ժամը ցերեկվայ 5—7-ը երեկոյեան, բացի կիրակի օրերից։ (կ.) 1—1